

วิถีญี่ปุ่น

ชนัญ วงษ์วิภาค

2560

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เกริ่นเรื่อง

ในบรรดาหมู่มิตรประเทศแถบเอเชียด้วยกันแล้วใคร ๆ ก็ตามอยากไปเยือนญี่ปุ่นด้วยกันทั้งนั้นแม้ว่าการไปที่ยวที่นั่นจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงก็ตาม ไปมาแล้วก็อยากไปอีกเพราะมีอะไรต่อมิอะไรให้ชมให้ชิมให้สนุกไปทุก ๆ เมือง ยิ่งหากได้มีโอกาสไปมีส่วนร่วมเทศกาลงานรื่นเริงประจำปีด้วยแล้วก็จะมีเรื่องมีรูปมาเล่ามาอวดคนอื่นไปอีกนาน เรื่องราวของญี่ปุ่นจึงได้รับการเปิดเผยผ่านสื่อสารพัดรูปแบบทั้งสื่อบุคคลและสื่อออนไลน์ชนิดต่าง ๆ เรื่องราวของชาวญี่ปุ่นที่น่าเสนอมองดู ที่นี้ได้คัดกรองเฉพาะที่เป็นแบบฉบับของญี่ปุ่นที่ไม่ค่อยปรากฏในประเทศอื่น ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการทำงาน การแสดงออกด้านความเชื่อในสิ่งที่เคารพศรัทธา เทศกาลเกี่ยวกับผู้ที่ยังมีชีวิตและที่อุทิศให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ศิลปะหัตถกรรมพื้นถิ่นที่มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิต การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาย-หญิงและการกินอยู่อย่างที่ชาวญี่ปุ่นทำอยู่เป็นนิจ ประเด็นเหล่านี้ได้รับการเชื่อมโยงสู่แง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตจึงช่วยให้เข้าใจเหตุผลบนวิถีทางที่ชาวญี่ปุ่นเลือกเดินอย่างโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลำดับเรื่อง

- 1 ญี่ปุ่น: ดินแดนแห่งความแข็งแกร่ง
- 2 ความเป็นพวกพ้องอย่างญี่ปุ่น
- 3 ศาลเจ้าชินโต
- 4 เครื่องรางของขลัง
- 5 เทศกาลเจ็ด-ห้า-สาม
- 6 โอบัง: เทศกาลสารทญี่ปุ่น
- 7 เทศกาลตุ๊กตาและเทศกาลปลาคราฟ

8 ออริกามิ: การพับกระดาษของเล่น

ฟูโรซึเกะ: ศิลปะการร่อนของแบบญี่ปุ่น

- 10 เครื่องปั้นดินเผา
- 11 ยูคิโยเอะ: ภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์แกะไม้
- 12 สวนญี่ปุ่น
- 13 สตรีญี่ปุ่น
- 14 หาคู่ให้แต่งงาน
- 15 เสื้อผ้าหน้าผมและรองเท้าว
- 16 กินอยู่อย่างญี่ปุ่น
- 17 ข้าวปลาอาหาร

เอกสารประกอบการเขียน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ญี่ปุ่น: ดินแดนแห่งความแออัด

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติไปเยือนญี่ปุ่นอาจจะงงกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่สายตา ตัวอย่างเช่น ทางออกที่สถานีรถไฟสถานีใหญ่ ๆ ที่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมอาจจะนำไปสู่ถนนที่อยู่ข้างบนหรือเป็นช่องทางที่นำไปสู่ห้างสรรพสินค้าสูง ๆ สมัยใหม่ ในหมู่บ้านรวงที่คึกคักอยู่ข้างผู้มาเยือนก็อาจพบว่าทั้งชั้นนั้นเป็นร้านอาหารที่บางร้านก็จัดแบบพื้นบ้านโดยมีเสื่อกปูพื้นพร้อมเตาไฟถ่านที่เตรียมไว้ให้ลูกค้าปรุงอาหาร บางร้านก็อาจจะจัดอาหารที่ทำจากพลาสติกโซ่วไว้หน้าร้าน ครั้นเดินเข้าไปสำรวจใกล้ ๆ ก็อาจจะพบหมอควดตั้งโต๊ะบริการอยู่ข้างนอกร้านซอฟต์แวร์ นอกจากนี้ยังมีลิ้นจี่กรรมควันฝงเข้ม ถัดไปเป็นร้านอาหารจานด่วนร้านเล็ก ๆ หรือข้างบนหลังคาร้านบริการหลักสูตรเรียนกอล์ฟขนาดเล็ก มีศาลเทพเจ้าจิ้งจอกอินาริหรือศาลเจ้าแดงตามแบบความเชื่อของชินโตอยู่อะไรเช่นนี้

ในดินแดนแห่งซากุระบาน มีโรงแรมแคบซูล มีพระสงฆ์และแก๊งเด็กแว้นที่สักตัวลายพล้อย นักท่องเที่ยวยังจะพบว่ามีคนตรีแนวร็อค มีโรงละครสมัยใหม่ อีกทั้งงานภาพเขียนศิลปะนามธรรมหรือมโนศิลป์ซึ่งมีชื่อเสียงเช่นเดียวกันกับศิลปะการจัดดอกไม้แนวประเพณีของญี่ปุ่น ละครโนและพิธีชงชา ในกรณีของการจัดการมรดกวัฒนธรรมนั้นญี่ปุ่นมีแนวทางเป็นเอกลักษณ์ของตนที่อาจจะดูแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ ทั้งนี้เราจะเห็นได้จากกรณีการสงวนรักษาโบราณสถานอย่างงาน ศาลเจ้าใหญ่ที่ฮิสะฮิสะ ศาลเจ้าชินโตที่เมืองฮิสะฮิสะซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกปลายคาบสมุทร Kii ของเกาะฮอนชู ทุก ๆ 20 ปี จะทำการรื้อศาลเจ้าลงมาทั้งหมดเพื่อสร้างขึ้นใหม่ตามรูปลักษณะเดิมทุกอย่าง เพราะศาลเจ้าสร้างด้วยวัสดุประเภทไม้ซึ่งมีอายุใช้งานได้ราว ๆ 20 ปี การสงวนรักษาแนวประเพณีญี่ปุ่นเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจความเชื่อของชาวญี่ปุ่นในโลกุตรที่บ่งชี้ถึงความไม่จีรังในวัตถุทั้งหลายในโลก ธรรมชาติก็เช่นกันจะดำรงไว้ซึ่งบทบาทสำคัญในสำนักแห่งชาติ ในเมืองและในชนบททั้งนี้ดังปรากฏออกมาเชิงพิธีกรรมในเทศกาลประเพณีในรอบปี

ในญี่ปุ่นนี้เมื่อมองไปรอบ ๆ ก็จะเผยให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนของตะวันตกและตะวันออก เช่น พระเซนบนรถฮอนด้า มนุษย์เงินเดือนยื่นโค้งอย่างนอบน้อมให้กับลูกค้าที่โทรศัพท์เข้ามาทางมือถือ ตัวเขียนญี่ปุ่นจากแสงไฟนีออน ไอศกรีมที่ชอบที่มีถั่วแดงกวราดมาข้างบนกับชาเขียว ในโลกอุตสาหกรรมที่ดูไกลาหล่วนวานไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ของญี่ปุ่นก็ยังคงมีช่วงแห่งความสวยงามที่จัดแจงมาด้วยผู้คนยังคงหาเวลาที่จะชื่นชมกับวิถีเดิม ๆ ที่ปรากฏบนถ้วยชาและจตุรปูเพื่อผู้ที่ล้าลับไปแล้ว

แม้ว่าสังคมญี่ปุ่น ณ ปัจจุบันจะพัฒนามาจากสังคมระบบศักดินา กระนั้นทุกวันนี้ก็ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกัน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การสืบทอดความสำคัญทางชนชั้นตามแนวทางเจ้าขุนมูลนายก็เล็กลงไป ผู้สืบสายราชวงศ์ก็สมรสกับคนสามัญ การศึกษาและตำแหน่งหน้าที่การงานบ่งชี้กำหนดชั้นทางสังคม ทุกวันนี้ผู้นำที่แท้จริงคือผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารองค์กรและบริษัท

สำหรับชาวญี่ปุ่นแล้วศาสนาเป็นคั่งอุปกรณ์สำคัญเพื่อการร้องขอเทพเจ้าให้บันดาลเรื่องต่าง ๆ ตามประสงค์ เช่น ความสำเร็จในธุรกิจการงาน การสอบเข้าศึกษาต่อ ขอให้หายป่วยหายไข้หรือให้คลอดบุตรอย่างปลอดภัย เป็นเรื่องธรรมดาที่จะพบว่าในบ้านของชาวญี่ปุ่นมีทั้งแท่นบูชาอันเนื่องในพุทธศาสนาและแท่นบูชาตามคติชินโต ส่วนความเชื่อในขงจื้อก็มีบทบาทอย่างมากทางด้านศีลธรรมจรรยาและเป็นเครื่องมือด้านการจัดระเบียบทางสังคม เป็นปรัชญาที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความคิดของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 ที่ญี่ปุ่นรับขงจื้อมาถือปฏิบัติที่ทำให้ผู้ชายเป็นใหญ่และผู้หญิงเป็นรอง

ความเชื่อดังกล่าวข้างต้น อีกทั้งค่านิยมของครอบครัวและการอุทิศให้กับการทำงานหนักอย่างจริงจัง รวมทั้งการยอมตามเจตนาารมณ์เอกฉันท์ของกลุ่มมากกว่าการตามใจตนเองเหล่านี้คือพื้นฐานสำคัญ ๆ

ที่โยงใยในสังคมญี่ปุ่น สตรีส่วนใหญ่ถือว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานคือภาระหลักของตน ส่วนบุรุษก็มุ่งหมายที่จะได้เข้าในองค์กรและเห็นว่าการทำงานที่ตนรับผิดชอบอยู่นั้นคือส่วนสำคัญต่ออนาคตที่ยั่งยืนของตน ส่วนใหญ่จึงทุ่มเทเวลาหลังเลิกงาน ให้กับเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงก็เริ่มปรากฏในวิถีเดิมของญี่ปุ่นด้วยคนรุ่นใหม่ (รุ่นหนุ่ม-สาว) เริ่มตั้งคำถามถึงผลประโยชน์และคุณค่าของการอุทิศตนเพื่อกลุ่มส่วนรวมอย่างที่เคยเป็นมา คนรุ่นใหม่เริ่มจะใช้ชีวิตเพื่อตัวเองส่วนหนึ่งเห็นได้จากคู่สมรสหนุ่มสาวปัจจุบันชอบที่จะแยกอยู่ต่างหากจากครอบครัวของบุพพการี บรรดาหนุ่ม ๆ ค่อย ๆ ถอยตัวออกจากการไปสรวนยูเสเฮฮาในกลุ่มภายหลังเลิกงานเพื่อว่าจะได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวเพิ่มขึ้น อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นและสตรีส่วนหนึ่งก็อยู่เป็นโสดกันมากขึ้นด้วยเห็นว่าไม่อาจหาคู่ครองอย่างที่ตัวเองประสงค์ได้ สิ่งที้อาจจะปรากฏต่อไปก็คือแนวคิดสตรีนิยมแบบตะวันตกอาจจะมีอิทธิพลต่อสตรีญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น

ปัจจุบันอัตราการเกิดในญี่ปุ่นลดลงน้อยกว่า 1.5 ต่อคนต่อครอบครัว อัตราเช่นนี้ย่อมไม่อาจรองรับระดับประชากรปัจจุบันได้และอัตราผู้สูงอายุที่ต้องอาศัยการสงเคราะห์จากรัฐก็เพิ่มขึ้น ประเด็นนี้ไม่ใช่เป็นผลมาจากสตรีเลือกที่จะไม่แต่งงานมีคู่ครอง หากแต่ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะสภาพความเป็นอยู่ที่ตึงเครียดมากกว่าในอดีตและพ่อแม่ก็ประสงค์จะเลี้ยงดูบุตรหลานให้ดีที่สุดแต่ค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา นั่นคือปัจจัยหนึ่งที่ผู้คนรุ่นใหม่ที่จะมีครอบครัวต้องคิดหนัก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ความเป็นพวกพ้องอย่างญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นเน้นความสำคัญให้กับกลุ่มทุก ๆ กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มในวัยเรียนและกลุ่มในวัยทำงาน บางทีการที่อัตราอาชญากรรมในประเทศญี่ปุ่นมีไม่มากก็อาจจะเนื่องมาจากความสำคัญของกลุ่มในสังคมญี่ปุ่นและความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่กลุ่ม ทั้งนี้อาจเห็นได้จากระบบการศึกษา โครงสร้างของการจัดระเบียบธุรกิจการงานและระบบการเมือง ณ ที่ระดับโรงเรียนนั้น เด็ก ๆ จะเป็นสมาชิกของชั้นเรียน ญี่ปุ่นจัดระดับการศึกษาจากประถมต้นใช้เวลา 6 ปี มัธยมต้น 3 ปี มัธยมปลาย 3 ปี และระดับมหาวิทยาลัย 4 ปี ระดับประถมต้นห้องเรียนหนึ่ง ๆ จะมีนักเรียน 30 ถึง 40 คน ในชั้นเรียนจะแบ่งออกเป็นทีมต่าง ๆ เพื่อทำกิจกรรมหลากหลาย เด็ก ๆ จะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปเหมือนเช่นที่มีการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับประถมต้นทั่วโลก แต่เด็กญี่ปุ่นยังได้เรียนศิลปะญี่ปุ่นแบบพื้นบ้าน เช่น โสกุ ซึ่งเป็นรูปแบบของบทกวีที่พัฒนาขึ้นมาในดินแดนอาทิตย์อุทัยแห่งนี้เมื่อ 400 ปีก่อน โรงเรียนหลายแห่งนอกจากจะให้มีการเรียนการสอนวิชาการต่าง ๆ เหมือนโรงเรียนทั่ว ๆ ไปแล้วยังสอนภาษาอังกฤษควบคู่กันไปกับการให้เรียนรู้และใช้เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอย่างกว้าง ๆ อีกด้วย

ที่แล้วมาที่มีการแข่งขันกันอย่างหนักเพื่อเข้าศึกษาในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ถ้าหากเรียนโรงเรียนของรัฐที่โรงเรียนระดับประถมและระดับมัธยมต้น โรงเรียนในตำบลละแวกบ้าน เด็ก ๆ จะสมัครเข้าสอบเพื่อเข้าเรียนที่โรงเรียนมัธยมปลายแห่งใดที่ตนจะเข้าไปเรียน เพราะ โรงเรียนมัธยมปลายของรัฐจัดลำดับตามผลคะแนน

ที่เด็กผ่านการสอบ ถ้าหากจะศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนนักเรียนจะต้องสอบผ่านการคัดเลือกตามระดับที่สถานศึกษาแต่ละแห่งกำหนด (ทั้งระดับประถม มัธยมต้นและมัธยมปลาย) และหากจะสอบเข้าโรงเรียนเอกชน ได้ก็มีโอกาสศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยเพราะ โรงเรียนเอกชนส่วนใหญ่เข้าเป็นเครือข่ายกับมหาวิทยาลัย)

คนญี่ปุ่นต่างตระหนักดีว่าบุคคลจะได้รับความปลอดภัย ได้รับการยอมรับและได้รับความรักจากกลุ่ม เด็ก ๆ ส่วนใหญ่จึงแสดงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอยู่เสมอ ชีวิตจะแย่มากหากไม่มีหมู่ไม่มีพวกพ้องและก็จะตกเป็นเบี้ยล่างให้คนอื่น ๆ กลั่นแกล้งและค่อนข้างเลือดเย็น และสถานการณ์เช่นนั้นก็นำไปความตายซึ่งปรากฏอยู่หลายราย มีรายงานว่า การเสียชีวิตในลักษณะดังกล่าวมีอัตราเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าหากนักเรียนรายนั้นมีเพื่อนอยู่พวกเพื่อน ๆ ก็จะรีบตีจากทันทีเพราะกลัวการถูกตัดขาดออกไปจากกลุ่มซึ่งเป็นชะตากรรมที่เลวร้ายที่สุดที่อาจเกิดขึ้นได้กับทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ซาดาฮารุห์ โอิห์ นักเบสบอลผู้โด่งดังชาว

ญี่ปุ่นมีพ่อเป็นจีนยังถูกรังเกียจในสนามเล่นของโรงเรียนเพราะมีบรรพบุรุษต่างคำ แม้ว่าจะสร้างชื่อเสียงให้กับญี่ปุ่นมากก็ตาม

การได้รับการยอมรับเป็นสมาชิกของกลุ่มมีความสำคัญมากในสถานศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะระดับวิทยาลัยและระดับมหาวิทยาลัย สถานศึกษาเช่นนี้จะเป็นสิ่งกำหนดอนาคตอาชีพที่บุคคลคาดหวัง เพราะนักธุรกิจชั้นนำส่วนใหญ่จะจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยดัง ๆ ระดับต้น ๆ สายสัมพันธ์กับเพื่อนพ้องระหว่างศึกษาในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสำคัญมากสำหรับชีวิตชาวญี่ปุ่น และตลอดชีวิตชาวญี่ปุ่นก็ยังคงแสดงตนโยงใยกับมหาวิทยาลัยที่ตนสำเร็จการศึกษามา

ในประเทศญี่ปุ่นการมีงานทำหมายถึงการเป็นส่วนหนึ่งของนิติบุคคลซึ่งผู้คนได้รับความภาคภูมิใจ และได้รับความรู้สึกที่เป็นส่วนหนึ่งกับบางสิ่งบางอย่างที่มีความสำคัญ ศักดิ์ศรีของปัจเจกเชื่อมตรงกับศักดิ์ศรีของผู้อุปถัมภ์ (งาน) เป็นที่ทราบกันว่าบริษัทได้รับประโยชน์จากลูกจ้างที่เป็นกลไกก่อให้เกิดผลกำไรของบริษัทและบริษัทก็ให้ความปลอดภัยและสวัสดิการแก่ปัจเจกลูกจ้าง หากถามคนญี่ปุ่นด้วยคำถามอย่างที่ว่าเขาผู้นั้นทำงานอะไร ปกติผู้ถูกถามก็จะตอบว่าทำงานกับบริษัทนั้นบริษัทนี้ ผู้ตอบจะไม่บอกภาระหน้าที่ของตนในบริษัทนั้นเลย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

ปกติคนงานญี่ปุ่นหรือผู้จ้างก็จะรู้สึกกับบริษัทหรือองค์กร (สถาปนา) อย่างมั่นคงและใช้คำว่า "เรา" เสมอ นับว่าเป็นร่องรอย (อดีต) ที่หลงเหลือมาจากระบบเจ้าขุนมูลนายของหมู่ชามุโร บูชิโด ที่นักรบชามุโรมีความจงรักภักดีต่อโชกุนหรือเจ้านาย และก็เป็นหน้าที่ของนายที่จะคอยดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา แม้ว่าในระยะหลังสงครามโลกธุรกิจอาจจะผันผวนไปตามกระแสปกติของโลกธุรกิจ อีกทั้งตั้งแต่ปี คศ 1990 บรรดาคนรุ่นหนุ่มจะตั้งธุรกิจลงทุนของตนเอง ความพยายามลงทุนเช่นนั้นจะเพิ่มขึ้นขณะที่เศรษฐกิจโลกกำลังกลายเป็นปรากฏการณ์สากลทั่วโลก แต่การแสดงความผูกพันและความจงรักภักดีต่อบริษัทในประเทศญี่ปุ่นก็ยังคงแข็งแกร่งต่อไป

โครงสร้างองค์กรและการกระจายงานในบริษัทญี่ปุ่นก็เน้นความสำคัญของกลุ่มเช่นกัน ปกติจะให้กลุ่มสำนักงานได้ทำงานหลากหลายและก็ถือว่างานเหล่านั้นคือผลความพยายามของกลุ่ม โดยทั่วไปก็มักจะไม่มีกำหนดหน้าที่การงานอย่างเป็นทางการแยกออกไปจากงานของกลุ่ม บางครั้งบริษัทก็จะให้รางวัลแก่กลุ่มสำนักงานไม่ได้ให้รางวัลเป็นรายบุคคล แม้กระทั่งการจัดแจงพื้นที่ทำงานก็เน้นด้านจิตใจร่วมกันของกลุ่ม กล่าวคือให้ผู้จัดการนั่งหน้าคนงานในห้องที่จัดแบบห้องเรียนและทำงานเป็นกลุ่มย่อย ๆ กับผู้ดูแล (ผู้ควบคุม) หากเป็นการทำงานกลุ่มไม่ใหญ่ทุกคนก็จะนั่งรอบโต๊ะ โดยมีสมาชิกกลุ่มที่อาวุโสกว่านั่งใกล้

ผู้จัดการ โดยทั่วไปแล้วเป็นกฎหรือธรรมเนียมปฏิบัติของญี่ปุ่นที่จะไม่ให้ผู้จัดการมีสำนักงานส่วนตัวและผู้จัดการก็ดูเหมือนจะชอบการจัดการเช่นนั้น

สังคมญี่ปุ่นก็เหมือน ๆ กับประเทศอื่น ๆ มากมาย เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน สมาคมสตรี สมาคมครูและผู้ปกครอง และกลุ่มที่นิยมงานอดิเรกอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ ในประเทศญี่ปุ่นการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะกลุ่มมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เห็นได้จากตัวอย่างการแต่งกายชุดเสื้อฝ้ายลักษณะเครื่องแบบและการมีพฤติกรรมแบบเดียวกันที่ดูราวกับว่าเป็นคนคนเดียวกัน

ตามที่มีการเปิดเผยภายหลังแผ่นดินไหวและซีนามิที่ผ่านมาชาวญี่ปุ่นยิ่งสะท้อนความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งหรือแสดงออกซึ่งสำนึกความเป็นผู้คนในชุมชนอย่างเด่นชัด ระหว่างเกิดเหตุภัยธรรมชาติดังกล่าวผู้คนจะขนข้าวของมาไว้บนถนนมากกว่าปล่อยให้เก็บไว้ในบ้านซึ่งอาจจะถูกคลื่นพัดพาไปหรือข้าวของเสียหายเพราะแผ่นดินไหว ผู้คนต่างเชื่อใจเพื่อนบ้านที่จะเป็นหูเป็นตาให้กันและกัน ในปี คศ 2011 สื่อระดับโลกประหลาดใจที่พบว่าไม่เคยปรากฏว่ามีการปล้นจี้ ลักขโมยข้าวของอันใดเลยในตอนที่เกิดวันหลังจากแผ่นดินไหวและซีนามิซึ่งทำให้คนไว้ที่อยู่อาศัยนับแสนท่ามกลางความยากจน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สว่างไสวสิทธิ์

ในหมู่ชาวญี่ปุ่นปัจเจกจะมีความเป็นกันเองเมื่อได้แสดงถึงกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกทางปัจเจกนั้น ด้วยกับใครคนใดคนหนึ่งจะไม่กระทำการอันใดตนใจตนเพราะปัจเจกตรงหน้าคิดไม่พวพะไรงั้นทั้งหมด

ของกลุ่มต้องมาก่อน ความต้องการจำเป็นของปัจเจก ความร่วมมือ ความมีเหตุผลและความเข้าใจคนอื่น เหล่านี้คือคุณธรรมที่จะได้รับการชื่นชมที่สุดในปัจเจก ความสมดุลกลมกลืนเป็นสิ่งที่ต่างต้องแสวงหาและความขัดแย้งเป็นเรื่องที่ต้องหลีกเลี่ยง โดยแท้หากเป็นไปได้ ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นข้อเท็จจริงยืนยันว่าปัจเจกมีความรับผิดชอบต่อกันอย่างไร ครูชาวอเมริกันรายหนึ่งสอนอยู่ในประเทศญี่ปุ่นและต้องรับผิดชอบโดยการเดินทางไปทัศนศึกษากับชั้นเรียนนักเรียนญี่ปุ่นระดับ 8 ที่กรุง โตเกียว ครูชาวญี่ปุ่นรายหนึ่งได้แจ้งแก่ครูชาวอเมริกันท่านนั้นว่านักเรียนจำเป็นจะต้องนั่งในหอประชุมของโรงเรียนเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ตอนกลับมาจากทัศนศึกษาครูชาวอเมริกันสงสัยเลยถามว่าทำไมต้องเป็นเช่นนั้น ก็ได้รับคำตอบว่าตอนเช้าก่อนออกเดินทางไปทัศนศึกษาจะมีการประชุมนักเรียนก่อนแต่บังเอิญนักเรียนในกลุ่มรายหนึ่งมาสาย 10 นาที ไม่ทันประชุม ฉะนั้นจึงต้องโดนลงโทษทั้งกลุ่มโดยให้มานั่งที่หอประชุมเป็นเวลา 1 ชั่วโมง หลังจากกลับจากโตเกียว อีกตัวอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อบริษัท โตโยต้าเกิดวิกฤตต้องเรียกคืนรถยนต์จำนวนนับพันคันเพราะพบว่าที่เหยียบให้ก๊าซเดินนั้นเกิดบกพร่อง ตอนแรกประธานบริษัทก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าแก้ไขปัญหาช้า แต่ความเป็นจริงกลับปรากฏว่าระหว่างที่เกิดปัญหาข้างต้นทางบริษัทไม่ได้ปลดคนงานออกจากงานเลยแม้ระหว่างช่วงเศรษฐกิจถดถอย แต่บริษัทกลับเน้นการฝึกฝนคนงานของตนให้แก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้นำแนว

หน้ารับผิดชอบในความผิดพลาดของตนและขออภัยอย่างมากมายต่อประชาชน ผู้จัดการใหญ่ยังได้พิสูจน์ต่อหน้าสภากรองเกรสของสหรัฐ ตัวแทนจำหน่ายให้บริการแก่ลูกค้าด้วยความรวดเร็วและวิเศษล้ำอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผลก็คือในปี คศ 2010 โตโยต้าได้กลายเป็นบริษัทรถยนต์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกและการขายก็ขายออกได้มากกว่าตอนช่วงวิกฤตที่เรียกสินค้านี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศาลเจ้าชินโต

ชินโตเป็นความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนบนดินแดนที่รวมกันเป็นประเทศญี่ปุ่นก่อนที่จะได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ ปรัชญาขงจื้อและคริสต์ศาสนาภายหลังการติดต่อกับยุโรปตั้งแต่ยุคเมจิเป็นต้นมา โดยสาระหลักแล้วชินโตคือวิถีของเทพเจ้า (กามิ) ที่เชื่อว่ามีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ กามิอาจยังมีชีวิต หรือที่ตายไปแล้ว จึงมีทั้งเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่และเทพเจ้าที่มีอิทธิฤทธิ์ร่อง ๆ ลงไป ซึ่งผู้คนเคารพกราบไหว้บูชาตามศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั้งบนเนินเขา ริมทางและชายทะเลที่ประมาณคร่าว ๆ ว่าทั้งประเทศมีศาลเจ้าชินโตจำนวน 80,000 แห่ง นับตั้งแต่โบราณกาลมาการปกครองของจักรพรรดิคืออำนาจยิ่งใหญ่ที่สุดของเทพเจ้าที่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของจักรพรรดิ ชินโตเน้นความบริสุทธิ์ของพิธีกรรม จึงไม่ปรากฏว่ามีศาสนาและคัมภีร์ตำราคำสอนใด ๆ หากแต่ให้ความยกย่องในเกียรติและความมีตัวตนของเทพเจ้า ชินโตเชื่อว่าวิญญาณเป็นอมตะ ความตายเป็นเสมือนการเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่ ดวงวิญญาณจะคอยปกป้องวงศ์ตระกูลของตนอยู่เสมอ ชินโตสอนว่าเทพเจ้าเป็นเจตภูต ไม่มีรูปร่างและเป็นนิรันดร์ การที่ต้องไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ (ยกเว้นพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย) ที่ศาลเจ้าอยู่เสมอเพราะศาลเจ้าคือที่สิงสถิตของเทพเจ้า การสวดมนต์

ภาวนาและอ้อนวอนขอความสมปรารถนาคือวิธีการบางส่วนในการสื่อสารให้เทพเจ้ารับรู้

มทาวทิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คงเป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าประเทศญี่ปุ่นประกอบด้วยเกาะต่าง ๆ รวม 6,000 เกาะ แต่เกาะที่มีผู้อยู่อาศัยจะมีเพียง 430 เกาะ ในจำนวนนี้เกาะใหญ่ ๆ ที่มีประชากรหนาแน่นคือเกาะฮกไกโด เกาะฮอนชู เกาะชิโกกุและเกาะคีวชู มีผู้อยู่อาศัยที่ใดก็จะมีศาลเจ้าชินโตเสมอ เช่น บนหลังคาตึกสูง บนเกาะเล็ก ๆ ในทะเลบนยอดเขาและในเมืองใหญ่น้อย สัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าศาลเจ้าชินโตโดดเด่นเห็นชัดที่สุดก็คือซุ้มเสาทางเข้าที่เรียกว่าภาษาญี่ปุ่นว่า “โทริอิ” (Torij) ที่จะนำทางเข้าไปสู่ตัวศาลชินโตด้านใน ตัวอาคารที่เป็นศาลเจ้าเป็นสถาปัตยกรรมเครื่องไม้ หลังคาทรงสูง ศาลเจ้าใหญ่ที่โอเอะ จังหวัดมิเอะ เมืองทางชายฝั่งบนเกาะฮอนชู เป็นสถาปัตยกรรมต้นแบบของศาลเจ้าชินโต ตัวอาคารก่อสร้างขึ้นอย่างเรียบง่ายใช้ไม้สนซีดาร์ หลังคามุงด้วยหญ้าและตกแต่งด้วยวัสดุธรรมชาติที่อายุการใช้งานตามธรรมเนียมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่นจะอยู่ที่ 20 ปี แล้วจะรื้อศาลเจ้าหลังเก่าลงหมดและสร้างอาคารหลังใหม่ด้วยรูปทรงแบบแปลนเหมือนหลังเดิมทุกกระเบียดนิ้ว ทำเช่นนี้มากกว่า 1,000 ปี มาแล้ว เป็นศาลเจ้าชินโตที่ชาวญี่ปุ่นเลื่อมใสศรัทธามากตามคำล่ำลือในความศักดิ์สิทธิ์ ปีหนึ่ง ๆ มีผู้มาเยือนหลายล้านคน โดยเฉพาะในโอกาสพิธีเชิญเทพเจ้าให้มาสถิตย์เมื่อศาลเจ้าหลังใหม่สร้างเสร็จสมบูรณ์

ผู้ที่มาศาลเจ้าชินโตจะเริ่มพิธีกรรมตั้งแต่ที่เสาโทริอิด้วยการโค้งทำความเคารพ พอเดินเข้าไปใกล้ ๆ ศาลเจ้าจะพบว่ามิมอน้ำที่มีน้ำไหลตลอด จากนั้นใช้กระบวยเล็ก ๆ ที่ทางศาลเจ้าเตรียมไว้ให้ตักกรองน้ำขึ้นมาล้างมือซ้ายขวาพร้อมบ้วนปากเพื่อเป็นการชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ สุดท้ายก็มาถึงการอธิษฐานขอพรที่เริ่มด้วยการโยนเหรียญลงในกล่อง ลั่นกระดิ่ง โโค้ง 2 ครั้ง ประนมมือ 3 ครั้ง แล้วก็โค้งอย่างสุภาพอ่อนน้อม 1 ครั้ง ขากลับพอเดินถึงเสาโทริอิก็หันหน้ากลับมาโค้งให้ศาลเจ้าอีกครั้งจึงเดินออกไป ในวันปกติธรรมดาที่อาจจะมิมีคนมาราบไหวที่ศาลเจ้าอยู่บ้าง และที่ศาลเจ้าจะมีผู้คนคึกคักเป็นพิเศษตอนช่วงปีใหม่ที่ส่วนใหญ่จะไปแสดงความขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศาลเจ้าคุ้มครองทุกคนให้ปลอดภัยมาแล้วจากปีก่อน ๆ ขณะเดียวกันก็สวดมนต์ขอพรปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นพฤติกรรมของปัจเจกตามวิถีของชินโต ส่วนพฤติกรรมความศรัทธาของคนหมู่มากจากชุมชน ตำบล และเมืองที่จะปรากฏเป็นประจำทุกปีในเทศกาลต่าง ๆ ที่ทางศาลเจ้าเป็นผู้สนับสนุนร่วมกับประชาชนในชุมชน ตำบล และเมืองนั้น ๆ เทศกาลงานบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มีจัดกันทั่วไปแต่ที่ร่วมกันจัดการอย่างยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงระดับประเทศก็คือ เทศกาลฤดูใบไม้ร่วงหรือเทศกาลคังดะที่

โตเกียว เทศกาล Gion กับเทศกาล Aoi ที่เกียวโต และเทศกาล Tenjin ที่โอซาก้า เทศกาล Gion เป็นเทศกาล

ของศาลเจ้าชินโตที่จัดกันในเดือนพฤษภาคมนี้ทั้งเดือน มีกิจกรรมต่าง ๆ หลากหลายแต่ที่ขบถนกันที่หนึ่งก็คือ

ไปตามเส้นทางที่จัดไว้เพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจและให้ผู้ร่วมงานอีกทั้งผู้ดูชมสองข้างทางได้มีส่วนร่วมสนุกสนานนั้นเป็นภาพที่น่าจดจำไม่รู้ลืม

ความจริงในวันที่ 15 เดือน พฤษภาคม ของทุกปีในเกียวโตได้มีการจัดงานเทศกาล Aoi เป็นเทศกาลของสองศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเกียวโตคือศาลเจ้า Shimogamo และศาลเจ้า Kamigamo หรือที่ชาวบ้านเรียกกันง่าย ๆ ว่า เทศกาล Kamo เป็นเทศกาลเก่าแก่จัดกันมาตั้งแต่สมัยการปกครองของจักรพรรดิ Kinmei (ครองราชย์ระหว่าง 539-571 ก่อนพระเยซูเกิด) ที่พืชผลทางการเกษตรเสียหายเพราะลมฝนและโรคระบาดทั่วประเทศอันเนื่องมาจากความพิโรธของเทพเจ้า Kamo พระจักรพรรดิจึงต้องทำพิธีเช่นไหว้และฉลองเพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจ ส่วนที่โอซาก้าจัดเทศกาล Tenjin ที่ศาลเจ้า Osaka Tenmangu ก็เพื่ออุทิศให้กับ Sugawara no-Michigan (คส 845 – 903) ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นเทพเจ้า Tenman Tenjin เทพเจ้าผู้อุปถัมภ์การเรียนและศิลปะ ในขบวนแห่แห่นจะมีผู้คนราว 30,000 คนต่างกายย้อนยุค (สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 8-12) เดินมาเคียงข้างกับเกี้ยวที่อัญเชิญเทพเจ้าสถิตอยู่กลับไปยังศาล

ส่วนเทศกาลคันคะที่จัดในฤดูใบไม้ร่วงนั้นจัดไปตามตำนานความเชื่อที่ว่าเทพเจ้าอุจิกามิจากศาลเจ้าคันคะได้ออกไปเขียนเขียนนาไร่ จึงได้จัดงานเป็นการขอบคุณเทพเจ้าที่ปกป้องรักษาให้ได้ผลผลิตเก็บเกี่ยวทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัติที่จะทำให้พืชผลเสียหาย ปัจจุบันผู้คนในชุมชนเชื่อว่าการเชิญเทพเจ้าจากศาลเจ้าไปสถิตในเกี่ยวข้าวคราวแล้วแห่แหนไปรอบ ๆ ชุมชนตามเส้นทางต่าง ๆ ก่อนจะกลับคืนศาลเจ้าจะทำให้ผู้คนมีจิตใจเข้มแข็งมีความร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า กิจกรรมหลักจะจัดในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ซึ่งจะอยู่ราว ๆ วันที่ 15 พฤษภาคมของทุกปี ตอนที่ขบวนแห่เทพเจ้าผ่านใจกลางกรุงโตเกียวถือว่าเป็นไฮไลท์ของงานที่อยู่ในวันเสาร์ ส่วนในวันอาทิตย์นั้น ไฮไลท์คือขบวนแห่เทพเจ้าประจำท้องถิ่นอุจิกามิจองเขตคันคะและเขตนิฮอนบาชิ วันนั้นบนท้องถนนเต็มไปด้วยสีส้มจากขบวนพาเหรดมิโคชิ

โอกาสเช่นนั้นเห็นได้ชัดว่าศาลเจ้าชินโตทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางแห่งชีวิตสังคมตามวิถีประเพณีดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดตลอดมาแม้จะพัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมไฮเทคแล้วก็ตาม สำหรับชาวญี่ปุ่นแล้วศาลเจ้าชินโตและแบบแผนการเคารพกราบไหว้อย่างที่กล่าวมาคือรากเหง้าส่วนหนึ่งของความเป็นญี่ปุ่น ชินโตเคยเป็นศาสนาของประเทศ (รัฐ) มาตั้งแต่ช่วง คศ 1870 ถึง คศ 1940 ทุกวันนี้ อาจจะมีชาวญี่ปุ่นไม่กี่คนที่จะบอกว่าตนเป็นชินโตร้อยเปอร์เซ็นต์แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็ดำเนินชีวิตตามวิถี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จะทำอะไรชนิดที่ต้องจับสลากแล้วต่างก็หวังจะได้เลขที่ 7 ทั้งนี้เนื่องมาจากสมัยก่อนญี่ปุ่นมีการดื่มน้ำดื่มสมุนไพร 7 ชนิดที่เชื่อว่าจะทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง อีกทั้งยังมีการนับถือเทพเจ้ากลุ่มหนึ่ง 7 องค์ (ตามความเชื่อของชินโต) ที่ประทับนั่งอยู่บนเรือมหาสมบัติ โครนับถือบูชาแล้วจะนำโชคกลับมาให้ ฉะนั้นเวลาญาติพี่น้องคนสนิทจะขึ้นบ้านใหม่หรือเปิดร้านค้าขายจึงนิยมที่จะจัดหาของจำลองรูปเรือมหาสมบัติที่มีเทพเจ้าทั้ง 7 องค์ไปให้เพื่อเป็นสิริมงคล

ความเชื่อฤกษ์ยาม ดวงชะตาหรืออาถรรพณ์อย่างที่กล่าวมาข้างต้นอาจจะดูเป็นนามธรรมสำหรับคนนอกที่ไม่ใช่ชาวญี่ปุ่น แต่คนนอกจะคลั่งงันทันทีหากได้ไปเยือนศาลเจ้าชินโตหรือวัดเซนแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะช่วงเทศกาลเพราะที่นั่นจะมีเครื่องรางของขลังให้เช่าซื้อสารพัดรูปแบบตามศรัทธา เครื่องรางของขลังของญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ที่เรียกตามภาษาญี่ปุ่นว่า “โอมามาโมริ” และ “โอฟูคะ” โอมามาโมริคือ กระดาษชิ้นเล็ก ๆ หรือผ้าชิ้นเล็ก ๆ บนวัสดุกระดาษและเศษผ้า นั้นมีนามของเทพหรือคำกล่าววานาพิเศษที่ได้รับการปลุกเสกโดยนักบวชที่ศาลเจ้าชินโตและพระสงฆ์จากวัดเซน แต่ดั้งเดิมมานั้นจะจัดแต่งโอมามาโมริไว้ในกระบอกไม้ไผ่เล็ก ๆ หรือสวมห้อยคอไว้ ปัจจุบันจะบรรจุ “โอมามาโมริ” ไว้ในถุงผ้าเล็ก ๆ เพื่อสะดวกต่อการพกพาหรือสวมห้อยคอไว้ ส่วนเครื่องรางของขลังอย่างที่เรียกว่า “โอฟูคะ” นั้นเป็นแผ่นไม้เล็ก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฟูคะไว้ที่ศาลของครอบครัวที่จัดตั้งหิ้งบูชาไว้ภายในตัวบ้าน ความเชื่อในเครื่องรางของขลังอย่างที่กล่าวมามีต้นเค้ามาจากความเชื่อในผีสามเทวดาและการนับถือในเทพหลายองค์ที่เชื่อว่าอ่าวได้ให้อำนาจเหนือธรรมชาติไว้ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทั้งหลาย อาทิ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ภูเขา แม่น้ำลำธารและต้นไม้ จากสิ่งเหล่านี้ที่มนุษย์ใช้คุ้มครองป้องกันตนให้สุขภาพดี มีโชคมั่งคั่งและเป็นสุข

เครื่องรางของขลังจากศาลเทพเจ้าหรือจากวัดแต่ละแห่งมีเสน่ห์เป็นที่นิยมชมชอบของผู้คนแตกต่างกันไป ที่แล้มาได้มีการจัดลำดับความนิยมเครื่องรางของขลังในที่ต่าง ๆ ไว้ 10 อันดับที่จะเริ่มต้นจากอันดับที่ 10 คือเครื่องรางจากศาลเจ้า Komitake ที่ภูเขาไฟฟูจิ ที่เชื่อว่าใครได้นำเครื่องรางจากที่นี่ไปสักการะบูชาแล้วจะเป็นใหญ่เป็นโตในตำแหน่งหน้าที่การงานสูงสุดเยี่ยงภูเขาไฟแห่งนี้ที่สูงที่สุดในประเทศญี่ปุ่น อันดับที่ 9 คือเครื่องรางจากกลุ่มวัด Ninnoji, วัด Toshoku และวัด FutaraSan ที่ยูเนสโกประกาศให้เป็นมรดกโลกด้านศาสนสถานโบราณที่ยังมีการใช้ประโยชน์ อันดับที่ 8 คือเครื่องรางจากศาลเจ้า Fushimi Inari Shrine ที่มีรูปหล่อสุนัขจิ้งจอกและเสาโทริอิเป็นหมื่น ๆ ต้นเป็นเอกลักษณ์ ตามความเชื่อของชินโตนั้นสุนัขจิ้งจอกถือว่าเป็นเทพองค์หนึ่งผู้ทำหน้าที่นำสารไปบอกกล่าวแก่เทพสูงสุด ศาลเจ้าแห่งนี้จึงเป็นที่นิยมของผู้คนที่มา

กราบไหว้บูชาและใคร่ให้เทพเบื้องบนได้รับทราบความประสงค์ที่เทพสุนัขจึงจอกจะไปบอกต่อ อันดับที่ 7 คือเครื่องรางของขลังจาก Todaji แห่งเมืองนาระะที่เครื่องรางของขลัง โด่งดังเพราะพระพุทธรูปที่เรียกว่า หลวงพ่อโตมีศักดิ์อาภินิหารด้วยโบสถ์ของวัดโทโตจิเกิดไฟไหม้หลายครั้ง แต่องค์หลวงพ่อโตไม่เกิดความเสียหายแต่อย่างใด อันดับที่ 6 คือเครื่องรางของขลังจากวัดคิโยมิซุที่เกี่ยวโตเป็นวัดที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ แหล่งบรรจบกันของแม่น้ำ 3 สาย ที่ดินจึงอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้การเกษตรกรรมรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยเกี่ยวโตเป็นเมืองหลวง ผู้คนมาขอโชคลาภเพราะหวังได้ทรัพย์สินอุดมมั่งคั่ง แต่จะอธิษฐานขอได้เพียงอย่างเดียว เครื่องรางของขลัง โด่งดังอันดับที่ 5 และ 4 มาจากวัดจินคาคุจิ วัดศาลาเงิน) และวัดคินคาคุจิ (วัดศาลาทอง) เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของนครโตเกียวตั้งแต่สมัยแรกตั้งเมืองหลวงแห่งนี้ เป็นวัดที่เชื่อว่ามีเครื่องรางที่จะช่วยให้ผู้เคารพนับถือสติปัญญาเฉียบแหลมเหมือนเช่นเฉนรน้อยอิกคิวซึ่งผู้ที่เคยพำนัก ณ สถานที่แห่งนี้มาก่อน นอกจากนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไปที่มาเยือนวัดทั้ง 2 แห่งนี้แล้วพบว่านักเรียน นิสิต นักศึกษาคืออีกกลุ่มอาชีพหนึ่งที่มาขอพึ่งความศักดิ์สิทธิ์จากวัดทั้งคู่นั้น วัดเฮซึเดท (Hesedate) แห่งคามาคูระมีรูปหล่ออัมฤทธิ์หลวง พ่อโต ไดบุทลีประทับนั่งตระหง่านเป็นแหล่งเครื่องรางของขลัง โด่งดังเป็นอันดับ 3 ของญี่ปุ่น การหล่อรูป สันฤทธิ์หลวงพ่อโตสำเร็จลงได้ด้วยแรงศรัทธาบริจาคทรัพย์ของผู้คนในเมืองนาระะสมัยนั้น จึงเชื่อว่าหลวง พ่อโตมีความศักดิ์สิทธิ์ทางเมตตามหาบุญและความสามัคคี ความที่องค์พระใหญ่โตหนักขนาดสามสูง 15.35 เมตรหนัก 92 ตัน องค์หลวงพ่อโตจึงกลายเป็นจุดสังเกต (Landmark) อย่างหนึ่งของประเทศญี่ปุ่น นอกเหนือไปจากภูเขาไฟฟูจิ เครื่องรางของขลังคือชื่อที่จัดว่าอยู่ในอันดับที่ 2 ก็คือเครื่องรางจากวัดชางูชะ หรือเรียกแบบชาวบ้านว่าวัดโคมแดงใหญ่ อยู่ในนครโตเกียว ในบริเวณวัดมีผู้คนเบียดเสียดสักการะตั้ง ศักดิ์สิทธิ์กันทั้งวันทุกวัน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะบริเวณใกล้ ๆ กับวัดมีถนนนาทิมิเสะโดริซึ่งเป็นถนนที่มีการค้าคึกคักมีของให้เลือกซื้อหาสารพัดเรียกว่ามาเยือนทั้งที่ได้ทั้งของกินของใช้และเครื่องรางของขลัง กลับไปฝากกันอย่างทั่วถึง เครื่องรางโด่งดังอันดับที่ 1 ของญี่ปุ่นมีอยู่ที่ศาลเจ้าเมจิแห่งเมืองโตเกียว ตั้งอยู่ ย่านฮาราจุกุ เป็นวัดที่ผู้คนนิยมมาจัดพิธีแต่งงานเพราะมีชื่อเสียงว่าคู่สมรสที่ผ่านพิธีกรรมการแต่งงานนี้จะ ครอบคู่อยู่กินกันหวานชื่นตลอดไป หนุ่มสาวก็ชอบมาหาเช่าซื้อเครื่องรางที่จะช่วยกระชับความสัมพันธ์ภาพ ของคู่รักให้ยืนยงยิ่งขึ้น

ความเชื่อ โชครางที่เป็นรูปธรรมเชิงพาณิชย์ที่แพร่หลายในประเทศแห่งนี้ก็มีไม่น้อยไปกว่า เครื่องรางของขลังจากศาลเจ้าและวัดต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เริ่มตั้งแต่เครื่องรางรูปนกฮูกที่เชื่อกันว่ากราบ ไหว้บูชาแล้วจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จึงเป็นที่นิยมอย่างมากในหมู่นักเรียนนักศึกษา หลายครอบครัวพ่อ แม่ก็เป็นผู้ซื้อหาตุ๊กตารูปนกฮูกนี้ให้ลูก ๆ พกติดตัวเวลาไปเรียนหนังสือ ที่สถานีรถไฟโอเดบะบุคุโระมีรูปหุ่น

เทศกาลเจ็ด-ห้า-สาม

การเปลี่ยนผ่านวัฏจักรชีวิตของปัจเจกจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งอย่างที่ตั้งใจคาดหวังเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่พบได้ในหลายสังคม เช่น พิธีรับเข้าเป็นคริสต์ศาสนิกชนหรือพิธีล้างบาปก็เพื่อให้ผู้เข้าพิธีเป็นที่ยอมรับของพวกพ้องว่าเป็นคริสต์ชนถูกต้องตามพิธีกรรมแล้ว หรือพิธีเข้าสู่สู่นิตของชาวมุสลิมก็เพื่อให้ชาย (เด็กหรือผู้ใหญ่ก็แล้วแต่) ผู้ผ่านพิธีได้เป็นมุสลิมอย่างถูกต้อง พิธี การโกนจุก การบวช และการแต่งงานของคนไทยเหล่านี้ก็จัดว่าเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านวัฏจักรชีวิตจากสภาวะหนึ่งไปสู่สภาวะที่ตั้งใจยอมรับในความสมบูรณ์ของผู้ผ่านพิธี ในประเทศญี่ปุ่นก็มีพิธีการผ่านวัฏจักรชีวิตเช่นกันเรียกรวมว่า “เทศกาล 7-5-3” ที่จัดขึ้นทุกปีในวันที่ 15 พฤศจิกายน หากนักท่องเที่ยวได้ไปวัดหรือศาลเจ้าญี่ปุ่นในวันนี้ก็อาจจะรู้สึกได้ไปเยือนญี่ปุ่นแบบย้อนยุคเพราะจะได้เห็นเด็ก ๆ ทั้งชายและหญิงในชุดกิโมโนทั่วไปหมด ทั้งนี้เพราะเป็นวันที่พ่อแม่จะพาบุตรชายอายุ 5 ขวบและบุตรสาวอายุ 3 ขวบ หรือ 7 ขวบไปวัดหรือศาลเจ้าชินโตเพื่อคารวะขอขอบคุณและเพื่อขอความอวยพรเพื่อให้มีอนาคตสดใส

แม้ว่าไม่ทราบชัดว่าพิธีประเพณี 7-5-3 เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคสมัยใด กระนั้นบันทึกโบราณก็บอกให้

ทราบว่าเทศกาลคล้าย ๆ กันนี้มีการเฉลิมฉลองกันอยู่ในหลาย ๆ ส่วนของประเทศญี่ปุ่นมาแล้วกว่า 400 ปี ชาวญี่ปุ่นถือว่าเด็ก ๆ ประคองคางของผู้ใหญ่ที่พระเจ้าประทานมาให้ ใต้บิโดกระทั่งอายุ 7 ขวบ (สำหรับเด็กผู้หญิง) จึงจะเป็นมนุษย์ปกติ โดยสมบูรณ์ สำหรับเด็กผู้หญิงอายุ 3 ขวบ จะได้รับการเกล้าผมเหมือน

ผู้ใหญ่เป็นครั้งแรก และเมื่ออายุ 7 ขวบเด็กผู้หญิงก็จะได้รับผ้าคาดเอวที่ทำจากผ้าไหมเพื่อรัดชุดกิโมโนซึ่งถือว่าแต่งกายเท่าเทียมผู้ใหญ่แล้ว ส่วนเด็กผู้ชายนั้นตอนอายุ 5 ขวบก็จะได้รับกิโมโนที่เรียกว่า “ฮากามะ” กิโมโนสมบูรณ์แบบตัวแรกของชีวิต อันเป็นชุดกิโมโนตามแบบประเพณีที่บรรดาผู้ใหญ่ยังคงสวมใส่กันในโอกาสพิเศษโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะวันที่เป็นเจ้าบ่าว ชุดกิโมโนที่แต่งให้เด็กผู้หญิงทั้งตอน 3 ขวบ และตอน 7 ขวบ นิยมใช้สรรเสริญ เช่น สีแดง สีชมพู และ สีเหลือง ลวดลายบนผืนผ้าส่วนใหญ่เป็นลายดอกไม้พันธุ์พฤษชาติ โดยเฉพาะดอกเบญจมาศสีต่าง ๆ ที่มีกลีบดอกรูปทรงเรียวยาวจำนวน 10 กลีบขึ้นไปและเกสรตรงกลางดอกรูปทรงกลม นอกจากนี้บรรดาคุณแม่หลายท่านอาจเลือกกิโมโนดอกบ๊วย ดอกโบตั๋น ดอกซากุระ ดอกกลีบเล็ก ดอกฟูจิหรือดอกคิเคียวอย่างใดอย่างหนึ่งให้บุตรสาวสวมใส่ในโอกาสสำคัญนั้น ส่วนกิโมโนของเด็กชายจะไม่มีดอกลายอันใดแต่จะเป็นสีพื้น ๆ ทั่ว ๆ ไป ดูเคร่งขรึมแต่สง่างามประเภทสีน้ำตาล สีเทาและสีดำเป็นหลัก

รูปแบบของเทศกาลที่แสดงการเปลี่ยนผ่านของวัฏจักรชีวิตของเด็กชายและเด็กหญิงเมื่อเข้าสู่วัย 7 ขวบ 5 ขวบ และ 3 ขวบ อย่างที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นรูปแบบร่วมสมัยที่แพร่หลายมาตั้งแต่ยุคเอโดะ (คศ 1600-1868) ที่นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจัดให้อยู่ในยุคกลางหรือยุคคลาสสิกซึ่งครอบคลุมสมัยปกครองของนาระ เฮอัง กามาคุระและเอโดะซึ่งอยู่คาบเกี่ยวระหว่างยุคคลาสสิกเข้าสู่ยุคศักดินาที่โชกุนมีอำนาจทางการเมืองสูงสุด นับเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ผู้นำ (โชกุน) ได้สร้างแบบแผนแทบจะทุกอย่างของวิถีชีวิตผู้คน ทั้งนี้รวมไปถึงการนุ่งห่มด้วยกิโมโนที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมญี่ปุ่น นับเป็นช่วงสมัยที่การแต่งกายด้วยกิโมโนได้รับการปลูกฝังอย่างกว้างขวางกระทั่งกลายเป็นศิลปะประจำชาติ ทั้งนี้ดังจะยืนยันได้จากงานศิลปะภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์แกะไม้ (ยูคิโยเอะ) โดยฝีมือของศิลปินท่านต่าง ๆ โดยเฉพาะ Suzuki Harunobu (คศ 1725 – 1770) Kitagawa Utamaro (8L 1754 – 1806) Torii Kiyonaga (คศ 1752 – 1815) และ Utagawa Kuniyoshi (คศ 1797-1861) ฯลฯ ศิลปินเหล่านี้มีฝีมือโดดเด่นในงานภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้เป็นรูปสตรี ชาวญี่ปุ่นสมัยนั้นที่แต่งกายด้วยชุดกิโมโนอยู่เป็นประจำ ในยุคต่าง ๆ มาผลงานภาพพิมพ์เหล่านั้นกลายเป็นตั้งเอกสารบันทึกรูปแบบของกิโมโนที่ให้จินตนาการแก่การสร้างสรรคัลกิโมโนในสมัยต่อ ๆ มา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากห้างสรรพสินค้า ผู้ผลิตขนมหวานและผู้ผลิตชุดกิโมโนสำหรับเด็กร่วมมือสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อเนื่องเพื่อให้เทศกาลดังกล่าวเป็นงานระดับชาติ ประกอบกับโตเกียวเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง อีกทั้งเขตคันโตยังเป็นเขตที่มีประชากรมากกว่าเขตใด ๆ ในประเทศ จึงเท่ากับเป็นหน้าต่างที่เปิดโชว์เอกลักษณ์แห่งชาติไปในตัว แม้ว่าเทศกาล 7-5-3 จะไม่ได้เป็นวันหยุดของทางราชการ กระนั้นก็เป็นเทศกาลที่ชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยโดยเฉพาะเด็ก ๆ ต่างเฝ้ารอด้วยความตื่นเต้นยินดี ทุกวันนี้อาจจะเห็นเด็ก ๆ ไปวัดไปศาลเจ้าในชุดแต่งกายสากลแบบตะวันตกมากกว่าสวมชุดกิโมโนกันจริง ๆ จัง ๆ อย่างสมัยก่อน กระนั้นชุดที่เด็ก ๆ สวมใส่ไปวัดไปศาลเจ้าเพื่อขอบคุณและขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันนั้นก็ยังคงเป็นชุดใหม่ที่ประเดิมสวมใส่เป็นครั้งแรก และทางศาลเจ้าหรือทางวัดก็จะแจกขนมหวานพร้อมเครื่องรางของขลังให้เด็ก ๆ นำกลับไปเคารพบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ไอบัง: เทศกาลสารทญี่ปุ่น

ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศอุตสาหกรรมแนวหน้า เช่น ยุโรป และอเมริกา มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงที่ช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ชีวิตเป็นอย่างยิ่ง กระนั้นการที่เคยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาก่อน อีกทั้งผู้คนตามท้องถิ่นชนบทก็ยังประกอบกิจการเกษตรกรรมเหนือบรรพบุรุษ และวิถีประเพณีได้ถูกถักทอไปกับแนวทางความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างชินโตที่เชื่อผีดวงเทวดากับความเชื่อพุทธแบบเซน การจัดเทศกาลอันเนื่องด้วยศาสนาความเชื่อปรากฏอยู่เกือบทุกฤดูกาลได้เติมเต็มความต้องการจิตใจของผู้คนบนดินแดนไฮเทคแห่งนี้โดยแท้

ศาสนาชินโตและศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อความเชื่อและการถือปฏิบัติต่าง ๆ ของชาวญี่ปุ่น แต่ละศาสนาตอบสนองความต้องการของชาวญี่ปุ่นต่างกัน ผู้คนส่วนใหญ่จึงนับถือและปฏิบัติตนตามแนวทางศาสนาทั้ง 2 ควบคู่กันไป นอกจากนี้ปรัชญาขงจื้อยังเป็นดั่งเบ้าหลอมจริยธรรมให้ชาวญี่ปุ่นได้เชื่อเกี่ยวกับความถูกต้องและความเสื่อมเสีย ศาสนาชินโตไม่มีคัมภีร์ที่บัญญัติคำสอนอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นความเชื่อที่คนญี่ปุ่นสมัยโบราณนับถือมาก่อน เมื่อพระสงฆ์นำพระพุทธศาสนาจากจีนเข้าไปเผยแผ่ก็เลย

เรียกความเชื่อดั้งเดิมว่า “ชินโต” แปลว่า “หนทางแห่งพระเจ้า” คนญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีวิญญาณสถิตอยู่ “วิญญาณ” อาจสถิตอยู่ในต้นไม้ สัตว์ ในหินผา วิญญาณพลังธรรมชาติที่ควบคุมอยู่ เช่น แผ่นดินไหวและพายุไต้ฝุ่น การสวดวิงวอนและเซ่นไหว้จะทำให้วิญญาณพึงพอใจ ชาวนาจะเซ่นไหว้

และวิงวอนสวดวิงวอนให้บันดาลพืชผลได้เก็บเกี่ยวอย่างอุดมสมบูรณ์ ชินโตได้สร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพลังอำนาจลี้ลับของธรรมชาติ ความเชื่อร่วมกันในเทพเจ้าส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกันในหมู่ผู้คนและต่อมาได้ช่วยรวมให้ญี่ปุ่นทั้งชาติเป็นหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตามชินโตไม่อาจตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย หรือตอบคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมอันเหมาะสมที่บุคคลพึงอาศัยเป็นแนวทางได้ คนญี่ปุ่นจึงต้องหันไปหาที่พึ่งจากศาสนาพุทธที่จะให้คำตอบต่อปัญหาข้างต้นได้ดี

ในปี คศ. 522 พระสงฆ์ในพุทธศาสนาจากประเทศจีนชุดแรกมาถึงญี่ปุ่น พุทธศาสนาให้ความเชื่อใหม่ ๆ แก่ชาวญี่ปุ่น พุทธศาสนาสอนให้รู้เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การกลับมาเกิดใหม่ตามผลบุญ กรรมที่กระทำไว้และสอนให้รู้เป้าหมายของการตรัสรู้หรือนิพพาน นอกจากนี้พุทธศาสนายังสอนให้ผู้คนปฏิบัติตนเพื่อใกล้นิพพานโดยการทำสมาธิและการทำความดี ศาสนาพุทธสนับสนุนคุณธรรมต่างๆ เช่น มิตรภาพและความเมตตาปรานีต่อกัน เมื่อพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ก็มีผู้เลือกนับถือพุทธนิกายต่าง ๆ คนธรรมดาสามัญเลื่อมใสในแนวทางพุทธศาสนาที่เชื่อว่าทุกคนสามารถได้ขึ้นสวรรค์โดยผ่านสังขารม บรรดา

นักบวชชาวจีนในพระพุทธศาสนาแบบเซนซึ่งเผยแพร่มาจากประเทศจีนช่วงปี ค.ศ. 1100 และช่วงปี ค.ศ. 1200 พุทธนิกายเซนเน้นการทำวิปัสสนาและการควบคุมตนเองอันเป็นหนทางที่จะไปถึงซึ่งความหลุดพ้น สำหรับชาวจีนแล้วพุทธนิกายเซนได้ชี้ช่องทางให้พัฒนาการควบคุมร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นแบบแผนที่ชีวิตชาวจีนเรียกร้องต้องการ เชนยังมีอิทธิพลยืนยาวปรากฏอยู่ในศิลปะญี่ปุ่นกระทั่งทุกวันนี้

ชาวญี่ปุ่นในปัจจุบันนับถือและปฏิบัติตามแนวทั้งชินโตและพุทธเซน ดังจะยกให้เห็นเป็นตัวอย่างจากเทศกาลโอบัง (Bon) และเทศกาลอากิ (Aki Matsuri) โอบังเป็นเทศกาลงานบุญเนื่องในพุทธศาสนาที่จัดขึ้นตอนกลางเดือนสิงหาคม จุดประสงค์หลักเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณบรรพบุรุษที่ยังไม่ได้ไปเกิดต้องรับเคราะห์กรรมในนรกเช่นเดียวกับเทศกาลสารทเดือน 10 ของประเทศไทย หรืออย่างที่เรียกตามท้องถิ่นว่า “ปู่พเพตพลี” และหมรับของทางภาคใต้ และคงเป็นเพราะผลของการสังเคราะห์ทางวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นรับปรัชญาแนวคิดของขงจื้อที่เน้นคุณค่าของความกตัญญู และความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง และอาวโตะเข้ามาอยู่ในครรลองชีวิต ผู้คนจึงยังคงระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ พอเทศกาลโอบังมาถึงชาวญี่ปุ่นนับล้าน ๆ คนที่ไปทำงานในที่ต่าง ๆ ก็พากันกลับบ้านเกิดเพื่อร่วมประกอบพิธีกรรม

พร้อมญาติพี่น้อง เมืองโตเกียวไม่เคยหลับไหลกลับต้องเจียบบังคุดเมืองร้าง ผู้ที่อยู่แดนไกลต้องจับจอง

มทาวีทศยาลัยศิลปะทางศิลปะสงวนลิขสิทธิ์

ต่างรีบทำความสะอาดบ้านเรือน พอถึงวันที่ 13 สิงหาคมก็พากันไปที่หลุมฝังศพของตระกูล เทน้ำลงบนป้ายหินเหนือหลุมฝังศพ (เป็นการชำระล้างตามแบบอย่างของชินโต) จากนั้นจุดกำยานและตะเกียงพร้อมวางดอกไม้ไว้ที่หลุมศพแล้วก็ตรงกับบ้านทันที เพื่อนำวิญญาณบรรพบุรุษให้มาพำนักอยู่บนหิ้งบูชาที่บ้านและเช่นไหว้วิญญาณด้วยข้าวปลาอาหาร หลังจากนั้น 3 วัน ก็ทำพิธีส่งวิญญาณสู่สวรรค์อีกครั้ง บางครั้งจะเห็นว่ามีการจุดไฟข้างหน้าบ้านและนำตะเกียงที่จุดไว้ตลอดพิธีไปปล่อยลอยลงในแม่น้ำเพื่อบอกทางกลับบ้านให้วิญญาณ จุดสุดยอดของเทศกาลที่จัดในทุก ๆ เมืองทั้งเมืองใหญ่เมืองเล็กก็คือการรำฟ้อนแบบพื้นเมืองที่ผู้ร่วมงานรำร่าวนไปรอบ ๆ ะรำพิธีที่มีตะเกียงจุดไว้โดยรอบเป็นระยะ ๆ เครื่องดนตรี การบรรเลง และเนื้อเพลงเป็นไปตามแบบฉบับพื้นเมืองโดยแท้ การแต่งกายแบบท้องถิ่นที่ผู้ชาย และเด็กชายสวมใส่กิโมโน ผ้าฝ้ายสีขาวและสีน้ำตาล สตรีและเด็กหญิงสวมกิโมโนหลากสี ของที่ระลึกของฝากที่มีขายในงาน เช่น ปลาทอง ของเล่น หน้ากาก ดอกไม้ไฟ ขนมหวาน ของกินเล่น และเครื่องดื่มช่วยเพิ่มความสุขให้กับเทศกาลด้วยเช่นกัน สำหรับเทศกาลโอบัง (อากิ มัสซุริ) เป็นเทศกาลอันเนื่องด้วยศาสนาชินโตที่นิยมจัดขึ้นในระหว่างเดือนกันยายน ตุลาคม และพฤศจิกายน ที่มีเป้าหมายหลักเพื่อเช่นไหว้เทวดาอารักษ์ ผู้ปกป้อง

เทศกาลตุ๊กตาและเทศกาลปลาคราฟ

ชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับลูกทั้งชายและหญิงเป็นอย่างมากถึงขนาดจัดงานเฉลิมฉลองให้เป็นโอกาสพิเศษ ทุกปีเทศกาลตุ๊กตาจัดวันที่ 3 มีนาคมเพื่อให้บุตรสาวได้รั้นรมย์ ส่วนเทศกาลปลาคราฟนั้นจัดให้เป็นขวัญและกำลังใจแก่ลูกชายในวันที่ 5 พฤษภาคม เป็นเทศกาลงานประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาเนิ่นนาน เทศกาลตุ๊กตาจะปรากฏมาแล้วบ้างในสมัยเฮอัน พอมาถึงช่วงกลางคริสตวรรษที่ 19 อันเป็นช่วงประวัติศาสตร์ยุคเอโดะพบว่ามีการจัดเทศกาลนี้อย่างเป็นทางการโดยการนำตุ๊กตาที่ทำจากกระดาษ 2 หรือ 3 ตัวมาวางไว้ในถาดไม้ ข้าง ๆ ตุ๊กตามีขนมที่ทำจากแป้งข้าวเจ้าและอาหารพิเศษอื่น ๆ ช่วงสมัยเอโดะนั้นการเก็บสะสมตุ๊กตาทำกันอย่างพิถีพิถันมากขึ้น มีการจัดแสดงตุ๊กตาและข้าวของประกอบบนชั้นไม้ตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น ไปถึง 7 ชั้น สมัยก่อนใช้ตุ๊กตาในทำยีนจัดแสดงมาคราวนี้ต้องการจะแสดงตุ๊กตาและเครื่องประกอบมากขึ้นยิ่งขึ้นต้องใช้พื้นที่มากตามไปด้วย จึงแก้ปัญหาด้วยการใช้ตุ๊กตาในทำนังแสดงประกอบ นอกจากนี้ยังเลิกใช้ตุ๊กตาที่ทำจากกระดาษ เปลี่ยนมาเป็นตุ๊กตาที่ทำจากวัสดุประเภทผ้าที่จะเป็นเครื่องแต่งกายตัวตุ๊กตา ส่วนศีรษะและแขนตุ๊กตาทำจากเครื่องปั้นดินเผาทั้งชนิดเคลือบผิวและไม่เคลือบผิวซึ่งจะดูกระด้างไม่ออกมันวาวเหมือนดินเผาเคลือบผิว สมัยเมจิต่อมาการจัดแสดงได้เพิ่มจำนวนตุ๊กตาให้มากขึ้น

มทาวักยาศาสตร์ สภานลยสิทธิ์

ปูย่าตารายไม่ต้องเสียเวลาจัดทำ (เอง) ของเล่นเด็กในเทศกาลนี้อีกต่อไป ปัจจุบันนี้ชุดตุ๊กตามีราคาตั้งแต่ชุดละ 500 เหยียญ สหรัฐไปกระทั่งถึง 5,000 เหยียญสหรัฐหรือมากกว่านั้น ราคาจะน้อยหรือมากนั้นขึ้นอยู่กับขนาดคุณภาพของวัสดุที่ใช้ทำและความมีชื่อเสียงของช่างผู้ทำ และเมื่อนำทุกอย่างมาจัดแสดงสิ่งเหล่านี้ย่อมบอกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวที่จัดแสดงชุดตุ๊กตาอีกด้วย ชุดจัดแสดงในเทศกาลนี้อาจเป็นข้าวของที่ผู้เป็นแม่เคยมีอยู่และส่งต่อให้บุตรสาวตนหรือเป็นของที่พ่อแม่จัดหาให้ใหม่ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นที่นิยมอย่างยิ่งที่จะจัดเตรียมชุดตุ๊กตาทั้งหมดไว้ในกล่องแก้วแทนกล่องไม้อย่างแต่ก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความจำกัดเรื่องพื้นที่วางข้าวของที่จะจัดแสดง

การจัดแสดงตุ๊กตาและข้าวของประกอบโดยภาพรวมแล้วก็คล้ายกันทั้งชนิด 3 ชั้น 5 ชั้น และ 7 ชั้น ในที่นี้จะลำดับภาพการจัดแสดงชนิด 7 ชั้น เป็นตัวอย่าง เนื่องจากชั้นไม่วางของแสดงลดหลั่นกันจากบนลงล่าง ผ้าสีแดงที่ใช้คลุมชั้นทั้งหมดจึงให้พาดตาเป็นจีบลงมาจากบนลงล่าง ตำแหน่งชั้นบนสุด (ชั้นที่ 1) สมมติให้เป็นพระราชวังฉากด้านหลังจึงนิยมให้เป็นสีทองมีตุ๊กตาชาย-หญิงที่แต่งพระองค์เป็นจักรพรรดิในชุดสีเข้ม ส่วนจักรพรรดินีสวมกิโมโน 12 ชั้นชุดสีแดง ชั้นที่ 2 คือ ตุ๊กตารูปนางข้าหลวง 3 นาง อยู่ในทำยีน ชั้นที่ 3 ลงมาเป็นตุ๊กตาคณะคนตรีแห่งราชสำนักที่ประกอบด้วยนักร้อง มือกลอง 3 นายและคนเป่าขลุ่ย ชั้นที่ 4 มีตุ๊กตารูปทหารรักษาพระองค์ 2 นาย พร้อมอาหารประเภทขนมหวานสีชมพู สีขาวและสีเขียว ชั้นที่ 5 เป็นข้าราชบริพารที่มาคอยรอถือรองเท้าแตะและร่ม (ให้พระราชอาและพระราชินี) ส่วนชั้นที่ 6 มีเครื่องตกแต่งบ้านหลายอย่าง และชั้นสุดท้ายมีหุ่นเกี่ยวและธนูที่จะใช้เป็นยานพาหนะของเหนือหัวทั้ง 2 พระองค์ ข้าง ๆ อาจมีพุ่มไม้จำลอง 2 ชุด ซึ่งนิยมจัดเป็นต้นซากุระกำลังบานสะพรั่งและต้นส้มที่มีลูกเต็มต้น ของจำลองที่กล่าวมานั้นเห็นแล้วก็ทำให้นึกว่าเป็นฉากงานเลี้ยงหรือการฉลองงานแต่งงาน และเครื่องเรือนกับธนูนั้นก็มุ่งหมายให้เป็นเสมือนสินสอดของหญิงสาวผู้แต่งเข้ามาอยู่ในตระกูลของผู้สูงศักดิ์

ตุ๊กตาและข้าวของจำลองที่จัดในเทศกาลนี้จะจัดแต่งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ก่อนถึงวันที่ 3 มีนาคม

มทวักคยาลยคิลลพคกร สวงนลยลลคคค

ทำข้าวของหักเสียวหาย และที่สำคัญของที่จัดแสดงในเทศกาลนี้ไม่ใช่ของเล่นของเด็กแต่จัดแสดงไว้ให้เด็ก ๆ ได้ชื่นชมเป็นหลัก หลังจากวันที่ 3 มีนาคมไปแล้วจะรีบเก็บข้าวของทุกอย่างที่จัดแสดงทันที เนื่องจากมีความเชื่อกันว่าหากปล่อยข้าวของที่จัดแสดงไว้เนิ่นนานจะทำให้บุตรสาวโตขึ้นและแต่งงานช้าออกไปกว่าเวลาอันควร

เช้ารุ่งของวันที่ 5 พฤษภาคมของทุกปีทั่วทุกแห่งหนที่มีบ้านเรือนผู้คนอยู่อาศัยในญี่ปุ่นจะเห็นธงผ้ารูปปลาคราฟปลิวไสวอยู่หลายหลากสี ไม่ใช่ผืนธงแบน ๆ แล้วเขียนรูปปลาคราฟไว้บนผืนแผ่นธง แต่เป็นธงผ้าทำเป็นรูปปลาคราฟทั้งตัวหลากหลายขนาด บางตัวยาวเกือบ 9 เมตร โดยเฉพาะในพื้นที่เขตชนบทซึ่งมีที่ว่างมากกว่าในเมืองจึงนิยมทำปลาคราฟผ้าตัวยาวใหญ่ผูกห้อยปลายไม้เหนือหลังคาบ้าน ยิ่งบ้านที่มีบุตรหลานผู้ชายหลายคนก็จะห้อยธงปลาคราฟเท่าจำนวนของบุตรหลานผู้ชายในบ้าน เพราะนี่คือเทศกาลที่จัดไว้ให้กับเด็กผู้ชาย เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่จะกระตุ้นให้เด็ก ๆ มีจิตใจกระปรี้กระเปร่าสดใสร่าเริงและสุขภาพดี ที่ทำธงปลาคราฟก็เพราะปลาคราฟคือสัญลักษณ์สิ่งดีเลิศที่สุดแห่งเจตจำนงของแข็งแกร่งไม่ย่อท้อ พ่อแม่หวังว่าลูกชายเล็ก ๆ มองธงปลาคราฟปลิวไสวอยู่ในสายลมจะเกิดแรงบันดาลใจ โดยจิตวิญญาณของปลา

คราฟนักสู้ เป็นที่ทราบกันดีถึงความเย็นหืด มั่นคงเด็ดเดี่ยวและความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคของ
ธรรมชาติให้จงได้ ดังจะเห็นได้ว่าปลาคราฟจะว่ายทวนน้ำขึ้นไปให้ถึงน้ำที่ตกลงมาให้ได้ ไม่ว่ากระแสน้ำจะ
เชี่ยวกรากเพียงใดก็ตาม

นอกเหนือจากธงปลาคราฟที่ปลิวไสวอยู่เหนือ่านฟ้าแล้ววันเด็กชายวันนี้ภายในพื้นที่เวียงของห้อง
ที่จัดแสดงข้าวของโชว์ในวันนี้ก็จะกลายเป็นที่รวมที่เล่นของเด็ก ๆ ผู้ชายกับเพื่อนพ้อง ของเล่นที่จัดมาโชว์
เป็นตุ๊กตาผู้ชายที่แสดงถึงวีรบุรุษผู้มีชื่อเสียงจากประวัติศาสตร์หรือตำนานของญี่ปุ่น ปกติแล้วของที่จัด
แสดงเป็นหมวกเล็ก ๆ ที่ซามูไรใส่ออกรบ ชุดเสื้อเกราะ ดาบ ธนูและลูกศร และสิ่งของเครื่องใช้เกี่ยวกับ
ทหารซึ่งของจิวเหล่านี้บางอย่างก็ขลิบริมด้วยทองหรือแลคเกอร์สวยงาม นอกจากนี้ยังมีขนมหวานที่ทำจาก
ข้าวเจ้าห่อด้วยใบไผ่โชว์รวมอยู่ด้วย และก็ทำขนมเช่นนั้นมาเลี้ยงกันให้อิ่มสำราญเช่นกัน หลายบ้านยังเพิ่ม
ขนมรูปทรงกรวยใส่ถั่วกวนออกหวานที่หอมมาในใบโถ่

ญี่ปุ่นรับแบบอย่างการจัดงานวันเด็กให้ลูกหลานผู้ชายมาจากจีนผ่านเกาหลีตั้งแต่คริสต์วรรษที่ 7-8
แต่ในกรณีของญี่ปุ่นนั้นวิธีนักรบแบบทหารมีอิทธิพลต่อเทศกาลนี้อยู่มาก ยุคสมัยเอโดะบรรดาครอบครัว

ซามูไรจะเฝ้าธงออกรบและอาวุธสงครามอื่น ๆ ไว้หน้าบ้านของตนในวันนี้ด้วย นอกเหนือไปจากธงรูปปลา
คราฟที่ปักติดตั้งงธงเล่นภายในบ้านแบบทหารอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ยังมีข้าวปั้นรูปปลาคราฟ
แสดงในวันของเด็กชายกระทั่งทุกวันนี้

สิ่งที่สัมพันธ์กับวันนี้อย่างมากเช่นกันก็คือการอาบน้ำอุ่นน้ำร้อนแช่ใบโซบะหรือไอริน บางครั้งจึง
เรียกวันนี้ว่าเทศกาลไอริน วันนี้ผู้คนจะไปอาบน้ำอุ่นที่ใส่ใบไอรินลงไปด้วยเพราะเป็นธรรมเนียมที่มีมาแต่
โบราณที่เชื่อว่าไอรินมีอิทธิฤทธิ์ขับเป่าวิญญาณชั่วร้ายออกไปได้ ต้นไอรินเป็นพืชล้มลุก ปลูกด้วยหัวคล้าย
หัวหอม เป็นไม้พุ่มใบคล้ายหว่านหรือใบทิวลิปดอกมีหลายสี โดยเฉพาะสีม่วงอ่อน สีม่วงเข้ม และสีเหลือง
นิยมปลูกกันมาก สมัยเอโดะผู้คนที่ปลูกต้นไม้ชนิดนี้ด้วยเช่นกัน ตามที่อาบน้ำสาธารณะจะเปิดให้บริการแต่
เช้าตรู่ของวันที่ 5 พฤษภาคมและใส่ใบไอรินสีเขียวไว้ในน้ำร้อนที่จะอาบน้ำเช่นกัน ใบไอรินส่งกลิ่นเข้าชวนใจ
ให้นำลงอาบลงแช่ในน้ำจริง ๆ สมัยโบราณเชื่อว่าใบไอรินมีอิทธิฤทธิ์ดับไฟได้ ธรรมเนียมการห้อยวางใบไอริน
ไว้ที่ชายคาบ้านที่ยังถือปฏิบัติกันบางโอกาสในหมู่บ้านตามชนบทในวันที่ 5 พฤษภาคม ก็ด้วยความเชื่อ
ดังกล่าว

ออริกามิ: การพับกระดาษของเล่น

การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้คนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมเป็นขบวนการสำคัญที่ผู้คนได้มีโอกาสเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิต สิ่งที่คิด ค้นคว้าและสร้างสรรค์จึงมีพัฒนาการอยู่เสมอ ดูตัวอย่างง่าย ๆ กรณีของกระดาษที่เกิดการประดิษฐ์ขึ้นในประเทศจีนเมื่อราว ๆ 2,000 ปีที่ผ่านมา โดยชาวจีน นามว่า ไทลุน (Ts'ai Lun) โดยใช้เปลือกในของต้นหม่อนเป็นวัสดุหลัก จากนั้นพ่อค้าชาวจีนผู้ไปค้าขายยัง รัสเซียและตะวันออกกลางก็เผยแพร่วิธีการทำกระดาษแก่ผู้คนในดินแดนที่ตนเข้าไปติดต่อค้าขาย การทำ กระดาษก็มีพัฒนาการไม่หยุดยั้งโดยเฉพาะในดินแดนประเทศฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1798 หลุย โรเบอร์ท ได้ ประดิษฐ์เครื่องจักรผลิตกระดาษ ตอนต้นคริสตวรรษที่ 19 สองพี่น้องตระกูลโพรคิเนอร์ชาวอังกฤษก็ พัฒนาเครื่องจักรผลิตกระดาษให้พัฒนาต่อไปในลอนดอน กระทั่งปัจจุบันที่โลกสามารถผลิตกระดาษได้ จากวัสดุอื่นที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมหากยังคงผลิตกระดาษจากวัสดุประเภทเยื่อไม้อย่างแต่ ก่อน ที่แล้วมา มีการนำกระดาษไปใช้ประโยชน์สารพัดอย่างรวมทั้งการใช้กระดาษเป็นวัสดุในการ สร้างสรรค์งานศิลปะ ในประเทศจีนนั้นศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งคือศิลปะการตัดกระดาษ เป็นรูปลวดลายต่าง ๆ อาทิ สายน้ำ ลำธาร ภูผาและป่าไม้ ฯลฯ ส่วนในประเทศญี่ปุ่นนั้นการพับกระดาษให้

บทนำวิชาศิลปะสายช่าง สว่างลิขสิทธิ์

ศิลปะการพับกระดาษเป็นงานอดิเรกที่ชาวญี่ปุ่นสร้างสรรค์กันมานานกว่า 1,000 ปี โดยมีอาณาจักร กัมเมดที่แน่นอนได้ด้วยเป็นของที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายทำให้ลูกหลานเล็ก ๆ เล่นเฉกเช่นที่ชาวไทยสานปลา ตะเพียนด้วยใบมะพร้าวหรือใบตาลให้เด็ก ๆ เล่นซึ่งก็ไม่มีใครทราบว่าใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์และทำของเล่น เยี่ยงนี้มาตั้งแต่เมื่อไร สมัยก่อนการพับกระดาษออริกามิส่วนใหญ่ทำเลียนแบบข้าวของเครื่องใช้รูปลายสัตว์ และพันธุ์พฤกษาที่เห็นอยู่เป็นประจำเช่น พัด ตะเกียง หมวกซามูไร ปลา นกกระสา กบและหมี เป็น ของเด็กเล่นที่ผู้ใหญ่ทำให้เด็กได้เล่นสนุกเพลิดเพลิน เด็ก ๆ รุ่นใหญ่ที่สนใจใคร่ทำตามก็ลงมือปฏิบัติตาม แบบผู้ใหญ่ ระยะเวลาหลังศิลปะออริกามิได้รับการพัฒนาอย่างเป็นกิจจะลักษณะโดยเพิ่มชนิดของสิ่งที่จะพับให้ มากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีผู้เขียนเป็นตำราหรือคู่มือการพับออริกามิพิมพ์เผยแพร่ที่ให้รายละเอียดขั้นตอนการ พับของแต่ละอย่างเป็นขั้น ๆ ไปตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งได้ของที่พับสำเร็จรูป หนังสือคู่มือพับออริกามิสำหรับเด็กที่มีจำหน่ายตามห้างร้านส่วนใหญ่จะบรรจุรูปแบบออริกามิ 50 รูปไว้ให้เป็นแบบฝึกหัดปฏิบัติตาม ใน หนังสือคู่มือออริกามินั้นรูปแบบดั้งเดิมก็ยังมีอยู่ ส่วนรูปแบบที่เพิ่มเข้ามาใหม่จำนวนหนึ่งสะท้อนอิทธิพล การรับวัฒนธรรมจากต่างแดน อาทิ รูปตุ๊กตาบับบี้ รูปชันทาคลอส รูปต้นคริสต์มาส รูปถ้วยกาแฟ รูปกังหัน

ลมแบบเนอร์แลนด์ รูปยี่ราฟ รูปช้าง รูปตัวตลก รูปเด่นที่ รูปปลาวาฬ รูปเจ้าชายและเจ้าหญิง รูปเจ็ดสี รูปเครื่องบินเจท และรูปนกเพนกวิน ด้านหลังของหนังสือมีกระดาษหลากสีไว้เพื่อให้ผู้ซื้อได้มีวัสดุใช้งานได้ทันทีโดยไม่ต้องไปจัดเตรียมอุปกรณ์กระดาษ

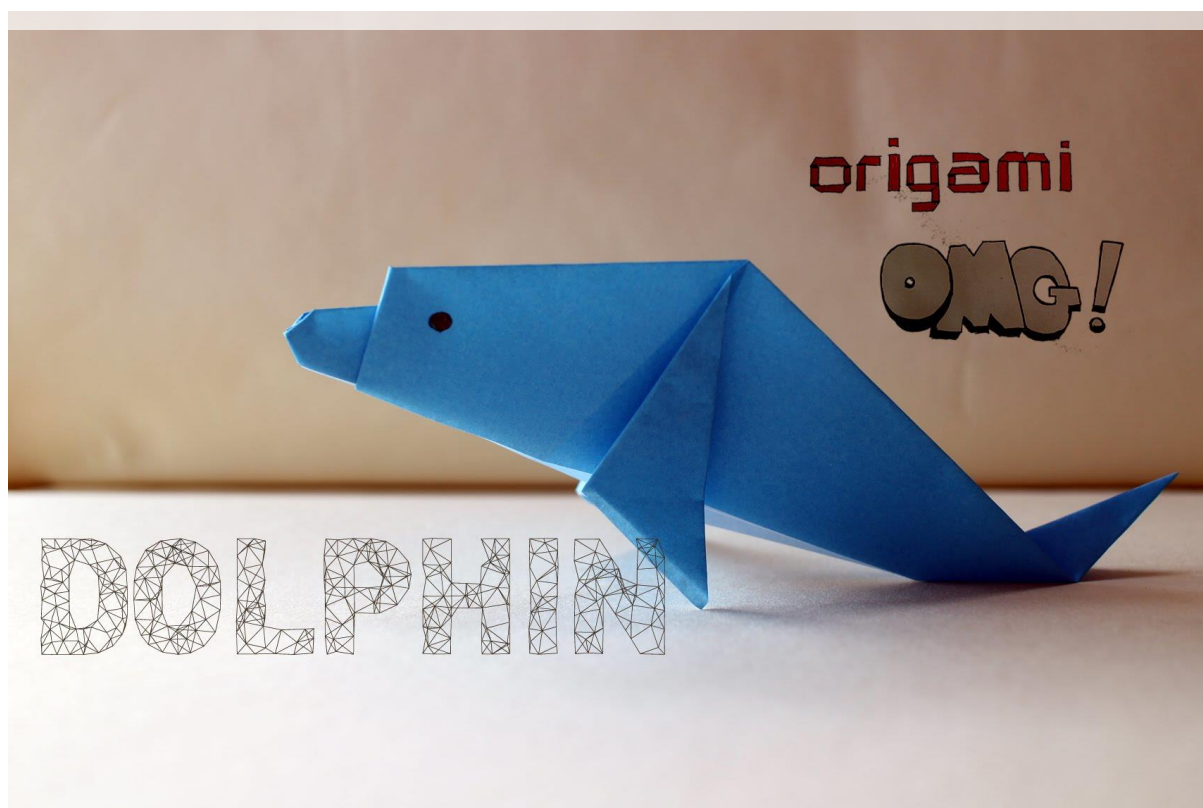
เนื่องจากอริกามีศิลปะกระดาษแบบดั้งเดิมเป็นสิ่งประดิษฐ์ภายใต้กรอบประเพณีที่มีกฎเกณฑ์หลักประการหนึ่ง คือ วัสดุกระดาษที่จะนำมาสร้างสรรค์งานแนวประเพณีเช่นนี้จะไม่ใช่วัสดุอื่นเข้ามาร่วมด้วยเลย จะพับกระดาษก็ครั้งตามสุดท้ายต้องสอดเก็บชายมุมกระดาษเข้าตามช่องที่ลงตัวตามแบบที่เคยทำมา ฉะนั้นจะไม่มีการใช้กรรไกรตัดหรือใช้ตัวเย็บกระดาษแต่อย่างใด มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้เริ่มทำอริกามีด้วยรูปแบบง่าย ๆ ควรใช้กระดาษขนาด 5 x 5 นิ้ว หรือ 6 x 6 นิ้ว เพราะเป็นขนาดที่พอควบคุมงานได้ง่ายหน่อย หากใช้กระดาษขนาดเล็กเกินไปบางทีก็อาจจะหาช่องทางที่จะสอดเก็บชายมุมได้ยาก ใช้กระดาษไม่หนาเช่นกระดาษกล่องใส่ของซึ่งมีความหนาเกินไปที่จะพับด้วยมือเปล่าได้ ในการฝึกหัดหรือทำเพื่อเล่นสนุกชั่วคราวชั่วคราวแนะนำให้ใช้กระดาษจากแม่กาจีนที่ไม่ได้ใช้แล้ว หรือกระดาษพิมพ์งานที่จะทิ้งแล้วนำมาตัดเตรียมให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสพร้อมใช้งาน เมื่อมีฝีมือแล้วอาจใช้กระดาษต่างสีสองแผ่นประกบกันด้านหน้าหลังเพราะเมื่อพับออกมาจะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีสีสันสะดุดตา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในแง่ของประโยชน์ใช้สอยแล้ว นอกจากกระดาษพับจะพับกระดาษอริกามีเพื่อให้ลูกหลานเล่นอย่างสนุกสนานข้างต้นแล้วยังเป็นความนิยมที่จะพับอริกามีเพื่อตกแต่งมาบนของขวัญ ใช้กระดาษพับรูปทรงต่าง ๆ ประดับบนกระดานบอร์ดในโรงเรียนหรือที่ทำงานและใช้เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงสินค้าในห้างร้านระหว่างพับของเล่นเด็ก ๆ อาจจะสนุกสนามไปพร้อม ๆ กับความภาคภูมิใจที่สามารถทำของเล่นได้เองอย่างมีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ในแง่ของการศึกษาแล้วการพับกระดาษแบบอริกามีเป็นพื้นฐานแห่งการเรียนรู้เรขาคณิตที่ต้องใช้รูปทรงต่าง ๆ จากสี่เหลี่ยมจัตุรัสและปรับเปลี่ยนไปเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมขนาดต่าง ๆ ตามขั้นตอนของการพับสิ่งนั้น การพับอริกามีช่วยให้ผู้เล่นมีระเบียบวินัยที่จะต้องเคร่งคัดต่อทิศทางการพับการกลับหน้าหลังเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ตามแบบที่ระบุไว้ การพับอริกามีจึงช่วยฝึกหัดให้เกิดความอดทนและช่วยพัฒนาให้ตระหนักในความสมดุลและความซาบซึ้งในคุณค่าของโลกที่อยู่รอบ ๆ ตัว การพับกระดาษของเล่นเช่นนี้จึงให้ทั้งความบันเทิงและความพึงพอใจที่เกินคำบรรยาย จากความสำเร็จเมื่อนำกระดาษแผ่นเล็ก ๆ แผ่นเดียวหรือสองแผ่น (เป็นอย่างมาก) มาสร้างสรรค์งานที่เกิดจากความมานะพยายามของตน

การพับของเล่นแบบออริกามิได้แพร่จากญี่ปุ่นสู่ยุโรปเมื่อราว ๆ ช่วง คศ 1880 โดยนักมายากลที่แสดงโชว์บนเวที การเสียชีวิตของเด็กหญิงซาดาโกะเพราะพิษกัมมันตภาพรังสีจากการทิ้งระเบิดปรมาณูของสหรัฐที่ถล่มเมืองฮิโรชิมาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยิ่งเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ศิลปะการพับนกกระเรียนแบบออริกามิได้แพร่ไปทั่วโลกเพราะตามตำนานพื้นบ้านญี่ปุ่นถือว่านกกระเรียนเป็นนกศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์ของการมีอายุยืนยาว ความหวัง ความโชคดี ความสุข และช่วยป้องกันการเจ็บไข้ได้ป่วย หากใครสามารถพับนกกระเรียนได้ถึง 1,000 ตัว ผู้นั้นก็จะมีอาการดีขึ้น ระหว่างที่พักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลซาดาโกะและเพื่อนสนิทต่างช่วยกันพับนกกระเรียนอย่างเร่งรีบและต่อเนื่อง แต่ซาดาโกะก็มาสิ้นชีวิตเสียก่อนที่จะได้นกกระเรียนตามจำนวนในความเชื่อ ปัจจุบันเสน่ห์ของศิลปะออริกามิได้แพร่ไปอย่างไร้พรมแดนเห็นได้ส่วนหนึ่งจากการตั้งศูนย์การพับกระดาษแบบญี่ปุ่นในนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกาและการก่อตั้ง British Origami Society ในประเทศอังกฤษ ทางสมาคมฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือ British Origami ซึ่งกลายเป็นหนังสือชั้นนำของโลกเล่มหนึ่งในวงการศิลปะการพับกระดาษแบบออริกามิ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนำศิลปะการพับแบบออริกามิไปใช้เพื่อสร้างสมาธิ ลดความตึงเครียดและเพิ่มความเพลิดเพลินแก่ผู้รับการบำบัดทางจิตตามคลินิกหลายแห่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวอนลิขสิทธิ์

ฟูโรซิกิ: ศิลปะการห่อของแบบญี่ปุ่น

การห่อข้าวของเป็นอะไรที่ต้องทำอยู่เรื่อย ๆ จะห่ออะไร ห่อไปไหน ห่อไปให้ใคร ห่อชั่วคราวหรือห่อเก็บ ฯลฯ จุดประสงค์ของการห่อเช่นนี้มีผลไปถึงวัสดุที่จะนำมาห่อโดยตรง จะห่อของสดก็จะต้องใช้วัสดุที่จะห่อแตกต่างกันไปจากห่อของแห้ง จะนำของในหีบห่อไปไกลก็ต้องใช้วัสดุที่แข็งแรงขึ้น จะให้ของในห่อนั้นกับคนสำคัญก็จำเป็นต้องห่ออย่างพิถีพิถันมากกว่าห่อของให้กับคนใกล้ชิด การบรรจุข้าวของลงหีบห่อจึงเป็นประณีตศิลป์อย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมทั่วไป สมัยที่ยังไม่มีถุงกระดาษ ถุงพลาสติกนั้น การห่อข้าวของส่วนใหญ่จะใช้วัสดุธรรมชาติโดยเฉพาะใบไม้ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะในเขตภูมิศาสตร์ที่มีพืชพันธุ์ไม้เจริญเติบโต ในเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกใช้ใบไม้ห่ออาหารเป็นส่วนใหญ่ ทั้งใบไผ่ ใบตอง ใบโพธิ์ ใบเตย ใบพวง ใบลาน ใบจากใบเอ้อ ฯลฯ เหล่านี้เป็นวัสดุที่พบแพร่หลายกับการห่ออาหารเป็นสำคัญ แต่ในการห่อสิ่งของต่าง ๆ ที่ไม่ใช่อาหารสดแล้วชาวญี่ปุ่นจะใช้ผ้าเป็นวัสดุหลักในการหีบห่อของต่าง ๆ ที่เรียกเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “ฟูโรซิกิ”

ฟูโรซิกิคือผ้าผืนสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ใช้ห่อข้าวของเครื่องใช้ขนาดต่าง ๆ ห่อโดยการนำของที่จะห่อวาง

ไว้ตรงกลางผืนผ้าแล้วนำชายมุมผ้าทั้ง 4 มุมมาผูกกันเป็นปมด้านบนเพื่อให้มีที่จับถือชั่วคราว ในทางปริศนศาสตร์แล้ว “ฟูโร” หมายถึง อาบเหงา และคำว่า “ซิกิ” หมายถึง เลื้อยหรือพรม ซึ่งทำให้ทราบว่าฟูโรซิกินั้นม

รากคำมาจากเลื้อยที่เชอรองเท้าเมื่อตอนอาบน้ำเสร็จ การอบ ใอน้ำแบบญี่ปุ่นสมัยแรก ๆ ผู้อบ ใอน้ำนำผ้าที่ห่อข้าวของเครื่องอาบน้ำออกมาปูแล้วยืนบนผ้าที่ปูเพื่อเปลี่ยนชุดอบ ใอน้ำซึ่งได้แก่กิโมโนสีขาว อาบเสร็จก็ขึ้นมาเปลี่ยนชุดและนำชุดที่เปียกนั้นห่อผ้าผืนดังกล่าวเพื่อทำความสะอาดที่บ้านต่อไป ปัจจุบันผ้าลักษณะดังกล่าวได้รับการปรับเปลี่ยนมาเป็นผ้าห่อข้าวของสารพัดประโยชน์

อาจเป็นไปได้ว่าคำว่าฟูโรซิกินั้นนำเข้ามาใช้กันระหว่างปี คศ 1688 และ คศ 1710 แต่จริงๆ แล้วชาวญี่ปุ่นใช้ผืนผ้ารูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสห่อข้าวของมาก่อนหน้านั้นมากนัก ภาพม้วนจากสมัยกามาคุระ (คศ 1185 - 1333) และสมัยมุโรมาชิ (คศ 1336- 1593) แสดงให้เห็นสตรีหลายคนแบกข้าวแบกของที่ห่อด้วยผ้า แต่ดั้งเดิมนั้นฟูโรซิกิจะใช้วัสดุใดก็ได้ขอให้ใช้ห่อข้าวของได้ก็พอ เพียงแต่ตัดให้ได้ขนาดตามต้องการใช้อย่างไรก็ตามราว ๆ ตอนกลางของสมัยเอโดะ (คศ 1603 – คศ 1867) ปรากฏมีฟูโรซิกิชนิดพิเศษที่มีตราของตระกูลหรือสัญลักษณ์ของร้านค้าอยู่บนผืนผ้าได้รับความนิยมแพร่หลาย ผ้าเหล่านี้โดยทั่วไปแล้วย่อมครามสีเข้มคงเพื่อไม่ให้เห็นความเปรอะเปื้อนได้ง่ายชัดเจน

ปัจจุบันฟูโรซิกิทำจากผ้าหลากหลายชนิดทั้งผ้าฝ้าย ผ้าไหมและมีหลายขนาดที่จัดเตรียมมาในรูปแบบของสี่เหลี่ยมจตุรัส ซึ่งนิยมกันตั้งแต่ขนาด 14.5 นิ้ว ไปถึงขนาด 7 ฟุต 8 นิ้ว อันเป็นขนาดที่ใหญ่มาก ๆ ชนิดที่ใช้ห่อเครื่องนอนทั้งหมด มุ้งและผ้าห่ม โดยทั่วไปแล้วขนาดของฟูโรซิกิที่ใช้กันแพร่หลายมาก ๆ จะอยู่ที่ขนาด 21.5 นิ้ว, 27.5 นิ้ว, 29.5 นิ้ว และ 35.5 นิ้ว

อันที่จริงแล้วฟูโรซิกิที่ใช้กันในระยะแรก ๆ ไม่ได้มีขนาดรูปทรงจตุรัส ด้วยจะใช้วัสดุที่หาได้ใกล้มือมาห่อข้าวของ ปัจจุบันมีการผลิตผ้าห่อแบบฟูโรซิกิออกเป็นสินค้าและจัดทำให้มีขนาดจตุรัสอย่างเคร่งครัด การจะห่อข้าวของด้วยฟูโรซิกิก็ไม่น่าจะยากเพียงเลือกผ้าสี่สรรตามต้องการแล้วตัดให้มีรูปทรงจตุรัสในขนาดที่คิดว่าจะใช้งาน ได้ก็พอ หลายคนก็ใช้ผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่หรือผ้าพันคอซึ่งส่วนมากมีขนาดสี่เหลี่ยมจตุรัสเพื่อห่อข้าวของก็ได้เช่นกัน

การห่อสิ่งของต่าง ๆ ด้วยฟูโรซิกิอาจห่อข้าวของนั้นได้โดยตรง ฟูโรซิกิจึงทำหน้าที่เป็นหีบห่อที่จะปกป้องข้าวของข้างในห่อผ้าได้ระดับหนึ่ง คนญี่ปุ่นใช้ผ้าห่อแบบนี้กับสิ่งของรูปทรงต่าง ๆ อย่างไม่มี

ขีดจำกัดทั้งข้าวของรูปทรงเหลี่ยม ทรงกลม เช่น แดงหรือลูกฟุตบอล ของทรงสูง เช่นขวดหรือของทรงยาว เช่น ร่ม ฯลฯ แต่หลายคนก็ชอบที่จะนำข้าวของที่บรรจุในกล่องเรียบร้อยแล้วมาห่อด้วยฟูโรซิกิ อีกชั้นหนึ่ง เพื่อความสะดวกในการจับถือและให้ความมั่นใจได้มากกว่าห่อของไว้ในกล่องกระดาษที่ห่ออยู่ข้างนอกด้านหนึ่งของข้างในหนักเกินไปหรือต้องเดินทางไกล ๆ และอีกประการหนึ่งการห่อด้วยฟูโรซิกิก็ดูดีมีศิลปะ ชาวญี่ปุ่น

หลายรายส่งของไปให้เพื่อนชาวต่างชาติโดยห่อแบบฟูโรซิกิ ปรากฏว่าเพื่อน ๆ ชอบใจในสีสันและลวดลายบนผ้าห่อฟูโรซิกิ นำของออกจากห่อผ้าแล้วยังใช้ผ้าห่อฟูโรซิกิเป็นผ้าปูโต๊ะ บ้างก็นำผ้าฟูโรซิกิไปใส่กรอบด้วยบนพื้นผ้ามีรูปวิวทิวทัศน์และวิถีชีวิตผู้คนที่ยังคงความเป็นสภาพแวดล้อมของญี่ปุ่น

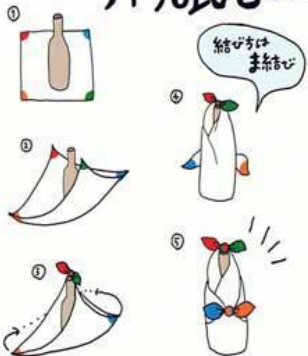
อย่างเป็นที่ทราบกันดีว่าแต่ละคนต่างก็มีรสนิยมในเรื่องต่าง ๆ เป็นแบบเฉพาะของตน แม้จะเลือกซื้อผ้าห่อแบบฟูโรซิกิให้คนสนิทมิตรสหายและญาติพี่น้องชาวญี่ปุ่นยังละเอียดพิถีพิถันไปถึงความชอบของบุคคลที่จะส่งข้าวของให้ รวมทั้งโอกาสที่จะส่งข้าวของให้กัน การเลือกสีสรรลวดลายบนพื้นผ้าที่จะนำมาห่อฟูโรซิกิก็เช่นกัน โดยทั่วไปแล้วสีแดงเป็นสีที่มีนัยยะถึงการประสบความสำเร็จ สีเหลืองโยงใยถึงเงินทอง ความร่ำรวย สีม่วงสัมพันธ์กับสุขภาพ สีเขียวบอกว่าเป็นโอกาสแห่งโชค การเรียนและความสมปรารถนา สีฟ้าและสีขาวเป็นเครื่องหมายบ่งบอกความสุข สีเทาแสดงความโชคดีมีชัย สีดำโยงใยถึงความแคล้วคลาดและปลอดภัย และสีชมพูจะเป็นอื่นได้ไม่ นอกจากสัมพันธ์กับความรักเสน่ห์หา ปัจจุบันมีผู้ผลิตที่คิดลวดลายผ้าฟูโรซิกิหลากหลายเพื่อให้ผู้บริโภคซื้อหามาไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ ฟูโรซิกิจึงหาซื้อได้ไม่ยาก โดยเฉพาะตามห้างสรรพสินค้าที่มีแผนกผ้าแพรพรรณจะมีผ้าสำหรับห่อข้าวของแบบฟูโรซิกิอยู่เสมอ เมื่อปี พศ 2549

นางยูริ โกะ โคะอิเคะ รัฐมนตรีกระทรวงสิ่งแวดล้อมได้นำเอาศิลปะการห่อผ้าแบบฟูโรชิกิมาเป็น
เครื่องมือในการลดปัญหาขยะ ซึ่งก็ได้ผลระดับหนึ่ง

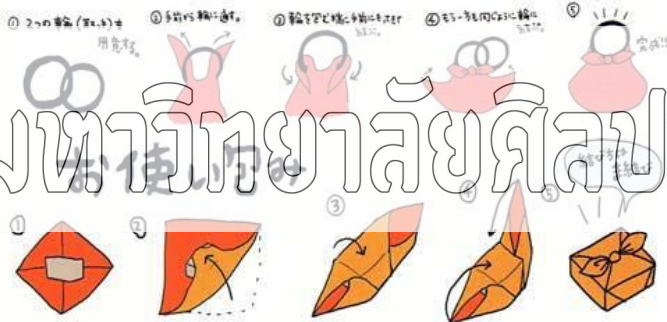
ま結び

一升瓶包み

ふ3き6a9 (リング使用)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เครื่องปั้นดินเผา

ในบรรดาหัตถกรรมงานฝีมือของญี่ปุ่นด้วยกันแล้วเป็นที่ยอมรับทั่วกันว่างานเครื่องปั้นดินเผามีเอกลักษณ์โดดเด่นและมีตลาดส่งออกนอกประเทศเป็นที่น่าพึงพอใจ เมื่อราว ๆ 15,000 ปี ได้พบหลักฐานเครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ญี่ปุ่นได้รับแบบอย่างการทำเครื่องปั้นดินเผาจากจีนผ่านต่อมาจากเกาหลีในช่วงต้นคริสต์ศักราช 1600 ช่วงสมัยเอโดะ (คศ 1603 – 1867) แต่ญี่ปุ่นก็รับแบบการทำเครื่องปั้นดินเผานั้นมาผสมผสานกับวิถีท้องถิ่นของตนไปกับเทคนิคการเคลือบผิวภาชนะและชิ้นตอนต่าง ๆ จากชาวยุโรปซึ่งปรากฏในระยะหลังทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของโลกไปในเวลาต่อมา โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาฮากิยาเกะที่หาเครื่องปั้นดินเผาจากที่อื่นมาเปรียบเทียบได้ยาก

ในประเทศญี่ปุ่นแบ่งเครื่องปั้นดินเผาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ส โตนแวร์และพอร์ซเลน เครื่องปั้นดินเผาประเภทส โตนแวร์เผาด้วยอุณหภูมิต่ำ มีทั้งชนิดเคลือบผิวและชนิดไม่เคลือบผิว ลักษณะพื้นผิวหยาบ ๆ เครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งผลิต Mashiko, Kasama และ Shigaraki จัดว่าอยู่ในกลุ่มประเภทส

โตนแวร์ ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น ชาชาม Yakimono ที่สำหรับเสิร์ฟเมนูอาหารเนื้อปิ้ง อย่างและทอด เพื่อเรียกน้ำย่อย Mashiko เมืองดั้งเดิมของมิดคังอยู่ในจังหวัดโตชิกิที่มีอุตสาหกรรมเครื่องปั้นเป็นอุตสาหกรรมหลัก แหล่งผลิต Kasama อยู่ในจังหวัดอิวาระกิ มีชื่อเสียงโด่งดังมากกว่า 250 ปี ด้านการผลิตเครื่องปั้นประเภท

จาน ชาม ถ้วยและอุปกรณ์ชงชาครบครัน ส่วน Shigaraki เป็น 1 ใน 6 ย่านทำเครื่องปั้นดินเผาเก่าแก่ เครื่องปั้นดินเผา Bizen จากเมืองไบเซนจังหวัดโอคายาม่า เป็น 1 ในเครื่องปั้นดินเผาญี่ปุ่นชื่อดังที่สุดมากกว่า 1,000 ปี เป็นเครื่องปั้นด้วยอุณหภูมิต่ำ ไม่เคลือบมัน ไม่ลงสีใด ๆ เพราะเมื่อปั้นเสร็จนำภาชนะไปวางใกล้ ๆ เปลวไฟเพื่ออาศัยความร้อนสร้างสรรค์ลวดลายตามธรรมชาติของเนื้อดิน รูปร่างและลักษณะของเซรามิกส์แบบนี้แต่ละชิ้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง อาจหาซื้อได้จากร้านขายของที่ระลึกที่สนามบินและสถานีรถไฟสถานีหลัก ๆ

ส่วนเครื่องปั้นดินเผาประเภทพอร์ซเลนนั้นเผาด้วยอุณหภูมิสูงระหว่าง 1,200 – 1,300 องศา อุณหภูมิเช่นนี้ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์สีขาวสะอาด (หากไม่เขียนลาย) ซึ่งเหมาะสำหรับใช้เป็นภาชนะบนโต๊ะอาหารที่ต้องการเน้นแสดงความขาวสะอาด เครื่องเซรามิกส์ประเภทพอร์ซเลนใช้วัสดุดินสีขาวปั้น มีความแข็งแรงสูง มีเนื้อแน่น น้ำหนักเบา เคลือบผิวเป็นมัน เนื้อโปร่งแสง เมื่อดองเคาะจะมีเสียงกังวาน ไม่ดูดซับน้ำเหมือนเครื่องปั้นดินเผาประเภทส โตนแวร์ และที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งก็คือเป็น

เครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลายซึ่งเกิดจากการเขียนเป็นลวดลายต่าง ๆ ทั้งลายพันธุ์พฤกษา ลายวิวิธทัศน ธรรมชาติอย่างที่เราเรียกรวม ๆ ว่าลายครามที่มีสีสรรงดงาม เครื่องเซรามิกส์ชื่อดังอย่าง อาริตะ (Arita) อิมาริ (Imari) และ นาบิซึมา (Nabeshima) ล้วนเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทพอร์ซเลนที่น่าชื่อเสียงมาสู่ญี่ปุ่นอย่างมาก อย่างเช่นเครื่องปั้นอิมาริซึ่งเป็นแหล่งผลิตหนึ่งจากเมืองอาริตะ จังหวัดไฮเซนนั้นส่งสินค้าเครื่องปั้นดินเผาจากท่าเรืออิมาริสู่ตลาดยุโรปมาตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 17 เรืองมากระทั่งปัจจุบันระยะหลังย่านผลิตเครื่องปั้นดินเผาเหล่านั้นทั้งที่ผลิตประเภทสแตนแวร์และพอร์ซเลนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกด้านหนึ่งของประเทศญี่ปุ่น ปีหนึ่ง ๆ สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นอย่างน่าจับตามอง

การที่เครื่องปั้นดินเผาของญี่ปุ่นมีพัฒนาการอย่างไม่หยุดยั้งเช่นนี้ก็เพราะเหตุผลด้านประโยชน์ใช้สอยที่เติมเต็มทั้งความต้องการใช้งานในชีวิตประจำวันและการใช้งานด้านพิธีกรรมที่มีผลต่อจิตใจ โดยเฉพาะพิธีชงชา ญี่ปุ่นรับอิทธิพลการดื่มชาเพื่อสุขภาพมาจากจีนในคริสต์ทศวรรษที่ 8 ชนชั้นเจ้าและขุนนางดื่มชาตอนงานเลี้ยงหรือหลังการ ต่อมามูราโตะ ชูโกะ (คศ 1422 – 1502) ได้พัฒนาการดื่มชาให้ไปเป็นธรรมเนียมทางจิตวิญญาณในหมู่บรรดาซามูไรนักรบ ถัดจากนั้น เซน โน ริคยู (คศ 1522 – 1591) ได้ปรับเปลี่ยนอุปกรณ์การเตรียมชาและการดื่มชาอย่างเป็นพิธีกรรมด้วยวัสดุอุปกรณ์พื้นบ้านทั้งหมดโดยเลิกใช้วัสดุ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปทรงของถ้วยใส่ข้าว (หรือแท้จริงก็คือถ้วยใส่ข้าว) มาเป็นถ้วยค้ำน้ำชาในพิธีกรรมนี้ ก่อรูปกับการทำงานฝีมือแต่ละอย่างเป็นที่มาแห่งสมาธินับว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันในหมู่ช่างปั้นเพื่อที่จะผลิตถ้วยโอชามและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการค้ำน้ำชามากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ช่างปั้นยังทำงานปั้นของอย่างอื่นอีกด้วยเช่น แจกันใส่ดอกไม้ที่ใช้ในงานศิลปะการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่น ที่ใส่รูปที่จะใช้จุดตอนเช่นไห้วและภาชนะเล็ก ๆ สำหรับใส่น้ำล้างฟูกันระหว่างเขียนตัวอักษรแบบญี่ปุ่น

“ครัวญี่ปุ่น” ก็มีแบบแผนที่ไม่เหมือนใคร ภาชนะถ้วยชามที่จะใส่อาหารมาเสริฟบนโต๊ะอาหารแต่ละเมนู แต่ละช่วงเวลาและแต่ละฤดูกาลก็ต้องให้เหมาะสมสอดคล้อง ภาชนะใส่อาหารจานหลักและจานรอง ๆ ลงไป อีกทั้งถ้วยใส่ซูปลั้เครื่องจิ้มและใส่ผักเครื่องโรยเครื่องเคียงต่าง ๆ ฯลฯ จึงต้องมีหลายขนาดและหลายรูปทรง ทั้งทรงกลม ทรงรูปไข่ ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทรงห้าเหลี่ยม รูปทรงใบไม้ รูปทรงพัด และรูปทรงดอกไม้ใบผัก ฯลฯ บนโต๊ะอาหารจากครัวของหลายชาติอาจจะจัดวางอาหารไม่ก็อย่าง ถ้วยชามใบสองใบก็อาจจะเพียงพอสำหรับคน ๆ หนึ่ง แต่ธรรมเนียมการกินอยู่ของชาวญี่ปุ่นมีพื้นฐานการจัดวางอาหารอยู่บนกฎที่ว่า “หนึ่งชุป สามกับและหนึ่งข้าว” หมายความว่าข้างหน้าคนที่กินจะมีถ้วยใส่

ข้าว ด้านขวามือใกล้ ๆ กันนั้นเป็นถ้วยชุปตรงกลางเป็นอาหารจานหลัก ด้านซ้ายมือและขวามือของอาหารจานหลักคืออาหารจานรองที่มีขนาดเล็กกว่าอาหารจานหลัก นี่เพียงผู้รับประทานคนเดียวใช้ถ้วยชามตั้ง 5 ใบ ทั้งนี้ยังไม่นับถ้วยใส่เครื่องเคียง ที่วางตะเกียบและที่วางช้อน ภาชนะเหล่านี้ทุกอย่างเป็นเครื่องปั้นดินเผา หากเป็นงานเลี้ยงที่เชิญแขกเหลื่อมารับประทานอาหารที่บ้านสัก 5-6 คนคงต้องใช้เวลานับชั่วโมงกว่าจะจัดตั้งทำความสะอาดภาชนะใส่อาหารเสร็จเมื่องานเลิกราไปแล้ว

